

Gemeenschappelijk wonen op leeftijd

*Zorgposities en sociale netwerken van
ouderen in woongemeenschappen*

Harrie Jansen
Monique Stavenuiter
Anna Dijkhuis
Marie Christine van Dongen
Anneke van Tricht

November 2008

Financiers:
Ministerie VWS, Ministerie VROM, Stichting Sluyterman van Loo

Inhoud

1	Gemeenschappelijk wonen, zorgposities en veroudering	5
1.1	Achtergronden en probleemstelling	5
1.2	Beleidsvragen	8
1.3	Vraagstelling en onderzoeksopzet	9
1.4	Onderzoeksmethoden	10
2	Aantal en typen woongemeenschappen met ouderen in Nederland	13
2.1	Indeling	13
2.2	Een-generatie woongemeenschappen van ouderen	15
2.3	Meer-generatie woongemeenschappen met ouderen	17
2.4	Resultaat	19
3	Algemene kenmerken van woongemeenschappen met ouderen	21
3.1	Omvang, samenstelling, bestaansduur en woonsituatie	21
3.2	Gemeenschappelijke ruimten	26
3.3	Gemeenschappelijke activiteiten	29
3.4	Naar buiten gerichte activiteiten	33
3.5	Gemeenschappelijkheid en waardering	34
4	Werving en selectie van nieuwe bewoners	39
4.1	Wachlijsten	39
4.2	Oordeel en wensen met betrekking tot de samenstelling	40
4.3	Selectiecriteria bij kiezen van nieuwe medebewoners	44
4.4	Problemen bij de werving van nieuwe bewoners	47

5	Zorg voor elkaar	53
5.1	Formeel zorgbeleid van woongemeenschappen	53
5.2	De zorgpraktijk	59
5.3	Zorgproblemen	66
5.4	De Wmo en verwachtingen voor de toekomst	69
6	Samenvatting en conclusies	73
6.1	Het belang van gemeenschappelijkheid	74
6.2	Werving en selectie van nieuwe bewoners	75
6.3	Zorg voor elkaar	77
6.4	Aanbevelingen	78
	Bijlage 1 Onderzoek gemeenschappelijk wonen in Nederland	83
	Bijlage 2 Topiclijst interviews	95

1 Gemeenschappelijk wonen, zorgposities en veroudering

1.1 Achtergronden en probleemstelling

De Nederlandse Federatie Gemeenschappelijk Wonen is een samenwerkingsverband tussen de Landelijke Vereniging Centraal Wonen, de Landelijke Vereniging Groepswonen van Ouderen en de stichting Wonen van Senioren op Boerderijen. Het doel van de Federatie is de mogelijkheden voor nieuwe en bestaande vormen van gemeenschappelijk wonen te vergroten en daarmee een bijdrage te leveren aan het welzijn van mensen in de samenleving.

Vooraf in de toenemende groep ouderen is er, na hun pensionering en/of de verzelfstandiging van hun kinderen, vaak behoefte aan een nieuwe zelfstandige woonsituatie. Een woonvorm met structureel meer contactmogelijkheden dan de reguliere woonomgeving biedt.

De themacommissie Ouderenbeleid van de Tweede Kamer wijst in haar eindrapportage op het belang voor ouderen van hulp in de omgeving en het hebben van netwerken. Een sociaal netwerk is een belangrijke hulpbron voor de toekomstige woon-, contact- en zorgbehoefte. De commissie wijst erop dat vooral alleenstaande ouderen zonder kinderen of sociaal netwerk kwetsbaar zijn.¹ Onderzoek van het SCP² laat zien dat vooral onder 80-plussers het aandeel huishoudens van alleenstaanden snel toeneemt.

¹ Kamerstuk 2005-2006, 29549, nr.5, Tweede Kamer, p. 14.

² J.Kuilberg, Ouderen van nu en van de toekomst. Den Haag: SCP 2005.

Zorgposities

Gemeenschappelijke woonvormen zijn een geschikte manier om te voldoen aan de contactbehoeften van ouderen, zonder verlies van zelfstandigheid. Maar zelfs in woongemeenschappen gaat dat niet vanzelf. Bovendien zijn er grote verschillen tussen woongemeenschappen als het gaat om de sociale netwerken. Voor een optimale benutting van gemeenschappelijk wonen ten behoeve van het welzijn van zowel jongere als oudere bewoners is het van belang om inzicht te hebben in de voor- en nadelen van specifieke sociale en bouwkundige structuren in gemeenschappelijk wonen voor het persoonlijk functioneren van bewoners. Voor ouderen is speciaal van belang hoe het met hun zorgpositie is gesteld. Onder zorgpositie verstaan wij hier het geheel van iemands informele en formele zorgrelaties, zowel in ontvangende als gevende zin. Daarbij wordt zorg gezien als een mogelijk aspect van elke sociale relatie. Iemands zorgpositie is dan ook de resultante van zijn of haar totale sociale netwerk. Daarbij gaat het vooral om het evenwicht tussen afhankelijkheid en zelfredzaamheid en de afstemming tussen formele en informele zorgrelaties binnen en buiten de woongemeenschappen. Het directe doel van dit onderzoek is om inzicht te krijgen in dit evenwicht. Het praktische belang is de verwerking van dat inzicht in het beleid van zowel de Federatie zelf als van overheden en andere betrokken instanties bij de vormgeving van gemeenschappelijk wonen.

Diversiteit of homogeniteit in levensfasen?

Een belangrijke vraag bij de vormgeving van gemeenschappelijk wonen is die van de gewenste diversiteit in levensfasen binnen een woongemeenschap. Sommige ouderen geven er de voorkeur aan om hun dagelijkse woonomgeving vooral te delen met leeftijdsgenoten. Anderen verkiezen juist primair het contact met zowel leeftijdsgenoten als jongeren.

In het concept van 'Centraal Wonen' wordt gestreefd naar een zo groot mogelijke diversiteit van huishoudens binnen een woongemeenschap. Dat wil zeggen dat er plaats is voor zowel groepshuishoudens (meer dan twee volwassenen) als voor gezinshuishoudens, tweepersoonshuishoudens en eenpersoonshuishoudens. Daarbij streeft men bovendien een spreiding in leeftijden na.

Daarnaast is er sinds de jaren 1980 een (qua levensfase) homogene vorm van gemeenschappelijk wonen ontwikkeld in het 'Groepswonen van ouderen.' Dit zijn veelal gemeenschappen van 20 tot 40 een- en tweepersoons huishoudens met bewoners die allen 55 jaar of ouder zijn. De landelijke overheid heeft deze vorm aanvankelijk helpen ontwikkelen.

Beide vormen, het 'multigenerationele' Centraal Wonen en het 'monogenerationele' Groepswonen van Ouderen, kunnen voor verschillende groepen ouderen om verschillende redenen aantrekkelijk zijn.

De beide genoemde vormen van gemeenschappelijk wonen, kennen een variërende maar gemiddeld vrij hoge graad van gemeenschappelijkheid. Daarnaast zijn er ook lossere vormen in ontwikkeling waaraan tot nu toe vooral door ouderen wordt deelgenomen. Op de eerste plaats is dat de verbouwing van boerderijen tot kleinschalige appartementencomplexen met modaal genomen 4 tot 8 appartementen voor een- of tweepersoonshuishoudens. Daarbij wordt een relatief sterke vereniging van eigenaren opgericht voor het beheer van het gebouw en het gemeenschappelijke erf. Deze constructie is vooral aantrekkelijk voor redelijk bemiddelde gepensioneerden, die tijdens hun derde levensfase van het platteland willen genieten. Soms is dit een terugkeer naar het platteland waar men als kind heeft gewoond, na een lange periode in een stedelijke omgeving te hebben geleefd.

Op de tweede plaats is er sinds kort een nieuwe vorm van stedelijk gemeenschappelijk wonen in ontwikkeling die tot nu toe ook voornamelijk door ouderen wordt ingevuld, maar die door de ruimtelijke structuur in principe zeer flexibel is qua omvang en samenstelling. Deze woonvorm is bekend geworden onder de term 'gestippeld wonen.' De huishoudens wonen hierbij niet aaneengesloten in een afzonderlijk gebouw, maar verspreid over een of meerdere appartementengebouwen met elk een afzonderlijke gemeenschappelijke ruimte. Een voordeel van deze variant, in de perceptie van de beheerders van de betreffende gebouwen (woningcorporaties), is vaak dat de woningen niet gebonden zijn aan de woongemeenschap. De omvang en het lidmaatschap van de woongemeenschap is daarmee flexibel.

Interne vergrijzing

Vooraf bij het monogenerationele 'Groepswonen van ouderen' wordt het probleem gesignaleerd van de interne vergrijzing. Een te groot deel van de bewoners dreigt te zeer zorgbehoevend te worden ten opzichte van het meer vitale deel van de bewoners. Voor deze gemeenschappen is het niet altijd gemakkelijk om nieuwe bewoners te werven in de leeftijd beneden de 60 jaar.

Zeker in het licht van de algemene maatschappelijke vergrijzing is het daarom van groot belang om te onderzoeken hoe ernstig dit probleem feitelijk is, welke mogelijke oplossingen er zijn en in hoeverre dit probleem ook bestaat bij andere vormen, zoals Centraal Wonen. Bovendien is van belang na te gaan in hoeverre het welzijn en de zorgpositie van ouderen in woongemeenschappen gebaat is bij of juist belemmerd wordt door een multigenerationele samenstelling van de gemeenschappen.

1.2 *Beleidsvragen*

De algemene beleidsvraag die de Federatie Gemeenschappelijk Wonen beantwoord zou willen zien is:

Hoe kan, met het oog op de veroudering, de toekomstige continuïteit van de woongemeenschappen en de zorgpositie van de bewoners in de verschillende gemeenschappelijke woonvormen optimaal worden veilig gesteld?

Specifiek gaat het om vier deelvragen:

- Wat is de invloed van leeftijdsopbouw op het functioneren en de zorgpositie van ouderen in woongemeenschappen?
- Welke andere factoren zijn van invloed op het functioneren van ouderen in woongemeenschappen?
- Welk leeftijdenbeleid en zorgbeleid kunnen het beste worden gevoerd door woongemeenschappen met ouderen?
- Welke vormen van leeftijden- en zorgbeleid passen het beste bij woongemeenschappen met verschillende typen leeftijdsamenstelling?

1.3 Vraagstelling en onderzoeksopzet

De onderzoeksvragen

Om de genoemde beleidsvragen te kunnen beantwoorden is kennis nodig over een aantal aspecten van het leven in woongemeenschappen:

- Wat is de omvang van het object van onderzoek? Met andere woorden: hoeveel woongemeenschappen zijn er in Nederland met bewoners van ouder dan 54 jaar en welke hoofdtypen zijn daarin te onderscheiden? (Doelstellingen, levensbeschouwelijke achtergrond).
- Wat is de samenstelling van de Nederlandse woongemeenschappen waar ouderen (55 +) in deelnemen, naar typen huishoudens, omvang en leeftijden?
- Hoe waarderen bewoners van woongemeenschappen het gemeenschappelijk wonen?
- Hoe ziet de zorgpositie van ouderen in verschillende vormen van gemeenschappelijk wonen er op dit moment feitelijk uit? Hoe worden mogelijke knelpunten opgelost en hoe worden de kansen van woongemeenschappen benut?
- Welke rol speelt de leeftijdsopbouw van de woongemeenschap in deze problematiek?
- Wat is het beleid van woongemeenschappen ten aanzien van de leeftijdsopbouw?
- Hoe werven en selecteren woongemeenschap nieuwe leden?
- Wat is het beleid van woongemeenschappen met betrekking tot de interne en externe sociale contacten en zorgrelaties?
- Wat zijn de doelstellingen met betrekking tot de zorgstructuur en hoe is de feitelijke vormgeving daaraan in woongemeenschappen?. Hierbij vooral aandacht voor de invulling van zelfredzaamheid en wederkerigheid en de afstemming tussen zelfzorg, informele onderlinge zorg, informele externe zorg (familie, vrienden) en professionele zorg.
- Wat zijn de voorkeuren en het beleid van woongemeenschappen met betrekking tot welzijn en zorg van en voor hun bewoners?

De onderzoeksopzet

Het onderzoek is opgebouwd uit vier relatief zelfstandige onderdelen, die zijn geordend van extensief internationaal naar intensief lokaal namelijk:

1. Literatuurstudie naar woongemeenschappen met ouderen in Nederland en daarbuiten, in relatie tot demografische ontwikkelingen en ouderenbeleid.
Over deze literatuurstudie is een afzonderlijk rapport uitgebracht³. Deze valt buiten het bestek van het onderhavige rapport.
2. Inventarisatie van woongemeenschappen met ouderen in Nederland en opbouw van een adressenbestand.
3. Een landelijke schriftelijke enquête onder woongemeenschappen met ouderen over woonwijze, gemeenschappelijkheid, werving en selectie van nieuwe bewoners en zorgstructuur.
4. Een veldonderzoek in de vorm van interviews met bewoners van vijf alleen-ouderen woongemeenschappen en vijf meer-generatie woongemeenschappen, over tevredenheid, sociale netwerken en zorg.

1.4 Onderzoeksmethoden

In dit onderzoek naar de zorgpositie van ouderen in woongemeenschappen hebben we gebruik gemaakt van verschillende onderzoeksmethoden. We zijn begonnen met een inventarisatie van de woongemeenschappen in Nederland waarin een of meer ouderen wonen, op basis van bestaande documenten. Vervolgens is bij zowel woongemeenschappen van alleen ouderen als multigenerationele woongemeenschappen een enquête uitgezet. Tot slot zijn bij een tiental geselecteerde woongemeenschappen interviews gehouden.

³ Monique Stavenuiter en Marie-Christine van Dongen, Gemeenschappelijk wonen, een literatuurstudie. Verwey-Jonker Instituut 2008.

De inventarisatie

Als eerste is gestart met het verzamelen en vergelijken van adresbestanden van de stichtingspartners van de Federatie Gemeenschappelijk Wonen (LVGO, LVCW, WSB), participanten in het Netwerk Gemeenschappelijk Bouwen en Wonen en enkele meer regionale verbanden.

Vervolgens is intensief op internet gezocht met de zoektermen 'gemeenschappelijk wonen', 'woongemeenschap', 'leefgemeenschap' en 'woonvereniging.' Dit leverde veel bruikbare informatie op met een hoge diversiteit wat betreft details over het ledenbestand en de feitelijke woonwijze. Er is daarbij steeds zorgvuldig gecontroleerd op overlappingsen tussen de verschillende informatiebronnen.

In een aantal gevallen werden door organisaties om privacyredenen geen gegevens verschaft over individuele woongemeenschappen, maar kregen wij wel de aantallen woongemeenschappen die bij de betreffende organisatie bekend waren.

De landelijke enquête

Dit deelonderzoek is uitgevoerd in de vorm van een steekproef-survey met een gestructureerde schriftelijke vragenlijst, waarbij op sommige onderdelen open vragen zijn toegevoegd (zie bijlage 1 voor details over de steekproef en de vragenlijst).

De vragenlijst is ontwikkeld op basis van de onderzoeksvraagstelling zoals die hierboven is weergegeven. De precieze formuleringen van de vragen zijn tot stand gekomen in overleg met vertegenwoordigers van de participanten in de Federatie Gemeenschappelijk Wonen (LVCW, LVGO en WSB). De vragenlijst omvat 36 hoofdvragen met in totaal ruim 80 subvragen, verdeeld over vier thema's:

- A. Huisvesting, woonomgeving en woonruimte
- B. Gemeenschappelijkheid (in ruimtes en activiteiten)
- C. Werving en selectie van nieuwe bewoners
- D. Zorg

De steekproef

Aan alle 276 bij ons bekende adressen van woongemeenschappen met zeker of mogelijk bewoners boven de 54 jaar (zie verslag inventarisatie), werd een vragenlijst gestuurd. Van deze 276 hebben in totaal 157 woongemeenschappen een ingevulde vragenlijst terugge-

stuurd. Dat is een bruto respons van 56%, wat relatief hoog is vergeleken met andere wetenschappelijke surveys onder (delen van) de algemene bevolking. Niettemin heeft bijna de helft van de adressen niet gereageerd. Een klein deel daarvan bestaat waarschijnlijk uit onjuiste adressen. Ook kan het gemeenschappen betreffen die niet tot de doelpopulatie behoren (woongemeenschappen met bewoners van 55 jaar of ouder), of zichzelf niet als zodanig beschouwen. Ondanks dat zal er zeker ook een aanzienlijk aantal niet-reagerende adressen zijn waarvan de bewoners wel tot de doelpopulatie behoren, maar die om welke reden dan ook niet hebben meegedaan. Hoeveel dit er precies zijn en wat hun redenen zijn geweest, kunnen wij niet nagaan. Er is echter geen reden om te veronderstellen dat de niet-reagerende woongemeenschappen systematisch verschillen op punten die voor dit onderzoek van belang zijn. Wij gaan er daarom vanuit dat dit onderzoek voldoende representatief is.

Het veldonderzoek onder tien woongemeenschappen

Voor dit onderdeel werden vijf alleen-ouderen woongemeenschappen en vijf degeneratie woongemeenschappen geselecteerd op basis van de resultaten van de schriftelijke enquête. Daarbij is gestreefd naar zoveel mogelijk diversiteit in omvang, bestaansduur en geografische ligging. In elke woongemeenschap werden een of meer vertegenwoordigers c.q. bestuurders geïnterviewd, alsmede een alleenstaande bewoner en een (echt)paar. Ieder interview duurde ongeveer een uur. De interviews met bewoners/bestuurders betroffen vooral het beleid, de tevredenheid, algemene ervaringen en problemen in verband met ledenwerving, zorg en welzijn en het toekomstperspectief. De interviews met bewoners waren vooral gericht op tevredenheid, welzijn, zorgpositie en toekomstperspectief (zie bijlage 2 voor de gehanteerde topiclijst).

2 Aantal en typen woongemeenschappen met ouderen in Nederland

Er zijn in Nederland verschillende varianten van gemeenschappelijk wonen. De meest voorkomende variant is die van de jongerenwoongemeenschap. Deze woongemeenschappen zijn sterk gebonden aan de levensfasen van de adolescentie en jongvolwassenheid. Hieronder valt onder meer een groot deel van de studentenhuisvesting. Dit onderzoek richt zich echter op de positie van ouderen in woongemeenschappen. Daarom is voor de inventarisatie specifiek gezocht naar woongemeenschappen waarin potentieel bewoners van 55 jaar of ouder wonen. De jongerenwoongemeenschappen vallen daar dan ook buiten.

Het doel van deze inventarisatie is enerzijds een zo volledig mogelijk adresbestand van woongemeenschappen met (mogelijk) ouderen op te bouwen als basis voor de landelijke enquête, en anderzijds een enigszins betrouwbare schatting te kunnen doen van het aantal woongemeenschappen in Nederland met ouderen.

Daarnaast bestaan in Nederland sinds de jaren tachtig naar schatting enige duizenden woongroepen. Het betreft deels groeps-huishoudens en deels kleine gemeenschappen van een- en meerpersoonshuishoudens (al dan niet met kinderen), die samen een pand bewonen en een aantal huishoudelijke taken en/of ruimten gemeenschappelijk uitvoert/deelt. Deze woongroepen, die in de meeste gevallen bestaan uit zo'n 6 tot 8 en zelden meer dan 10 bewoners, zijn in deze studie buitenbeschouwing gebleven.

2.1 Indeling

De verzamelde informatie bevatte een bont gevarieerde verzameling van woongemeenschappen en bewonerscategorieën: ecologi-

sche gemeenschappen, religieuze gemeenschappen, woongemeenschappen waar de bewoners hun hele leven met elkaar delen, opvanggroepen waar ex-gedetineerden of verslaafden de gelegenheid krijgen een nieuw leven op te bouwen, projecten waar elk gezin een eigen eengezinswoning bewoont, leefgroepen voor dementerende ouderen, gemeenschappen voor een bepaalde doelgroep en groepen waar iedereen welkom is.

Het ruwe onderzoeksmateriaal is dan ook onoverzichtelijk en heeft ordening. Hieronder geven we aan op welke manier we de gevonden woongemeenschappen gecategoriseerd hebben.

Definitie

Om te bepalen welke gemeenschappen/groepen wel en welke niet in het bestand 'Woongemeenschappen met (mogelijk) ouderen' kunnen worden opgenomen, is de aan de praktijk gerelateerde definitie gebruikt, die door de FGW wordt gehanteerd:

'Onder gemeenschappelijk wonen verstaat de FGW alle vormen van wonen waarbij meerdere huishoudens een of meer ontmoetings- en/of werkruimten gemeenschappelijk gebruiken en beheren, waarbij het lidmaatschap vrijwillig is en de groep zelf beslist over de toelating van nieuwe bewoners.'

Dat betekent dat woongemeenschappen waar de bewoners geplaatst en verzorgd worden, in plaats van bewust voor elkaar te kiezen en hun woonruimte zelf te beheren, buiten beschouwing zijn gelaten. Een voorbeeld: de 404 kleinschalige woonprojecten voor dementerende bejaarden die het Kenniscentrum Aedes-Actiz kent, blijven buiten het blikveld van dit onderzoek, ook al worden eigen activiteiten en zelfredzaamheid in deze huizen bevorderd (www.kcwz.nl). Er is immers geen sprake van eigen initiatief en zelfbeheer. Overigens blijkt de definitie niet altijd zo gemakkelijk hanteerbaar te zijn.

Na de selectie op basis van bovenstaande definitie, werden de aangetroffen woongemeenschappen onderverdeeld op basis van de vraagstelling van het onderzoek naar zorgposities en sociale netwerken.

Het eerste indelingscriterium dat daaruit voortvloeit, is de generatiesamenstelling van de woongemeenschappen. Dat leidt tot het onderscheiden van twee categorieën: een-generatie woongemeenschappen, d.w.z. woongemeenschappen met uitsluitend ouderen (55+) en meer-generatie woongemeenschappen, waar ouderen samen wonen met jongere volwassenen en (eventueel ook) kinderen.

2.2 Een-generatie woongemeenschappen van ouderen

De monogenerationele woongemeenschappen van ouderen zijn onder te verdelen in gemeenschappen die voor alle ouderen ontstaan en thematische gemeenschappen (dat wil zeggen naar levensbeschouwing, culturele achtergrond, et cetera).

Groepswonen van ouderen

Veel woongemeenschappen van ouderen zijn aangesloten bij de LVGO. Deze landelijke organisatie heeft bovendien haar adresbestand van voormalige bewoners beschikbaar gesteld en contact gemaakt met regionale koepelorganisaties, wat 60 extra adressen opleverde. De LVGO constateert een groeiende belangstelling van ouderen voor groepswonen, dit blijkt uit het aantal van 37 nieuwe woongemeenschappen dat in oprichting is. Uit contacten met initiatiefgroepen blijkt dat de behoefte aan sociale contacten en de wens om zo lang mogelijk zelfstandig te kunnen blijven wonen, belangrijke motieven zijn waarom ouderen kiezen voor groepswonen.

Woongemeenschappen van allochtone ouderen

Allochtone ouderen behoren (nu nog) tot de eerste generatie immigranten. In de loop der jaren hebben zij zich geconfronteerd gezien met het feit dat ze waarschijnlijk niet zullen terugkeren naar hun land van oorsprong, zoals ze lang gedacht hadden. Deze ommekeer heeft een heroriëntatie op de oude dag met zich meegebracht, waardoor sommigen ervoor kozen om woongemeenschappen te vormen. Deze gemeenschappen geven de vertrouwdheid van een gemeenschappelijke geschiedenis en moedertaal. Bovendien blijkt in de praktijk regelmatig dat de woongemeenschappen gezamenlijk integrerende activiteiten ondernemen en contacten hebben met

autochtone buurt- of flatbewoners. Deze woongemeenschappen zijn vooral te vinden in de grote steden. Ze staan deels geregistreerd in de bestanden van de FGW.

Serviceflats

Bij nader onderzoek blijkt de term 'serviceflat' vele woonvormen te omvatten. De vorm die het minst te maken heeft met gemeenschappelijk wonen is het welbekende verzorgingshuis. Een grenscategorie is de serviceflat waar de eigenaar aan individuele bewoners de mogelijkheid biedt comfortabel, veilig en zelfstandig te wonen, met gewaarborgde privacy en verzorging op maat. Het initiatief om gezamenlijk te wonen ligt hier duidelijk niet bij de bewoners. Vaak is er echter wel een bewoners- of recreatiecommissie die veel gemeenschappelijke activiteiten organiseert, waardoor het nettoresultaat dicht tegen veel centraal-wonengroepen aanschuurt.

Een derde categorie serviceflats is die waarin de bewoners zelf hun medebewoners kiezen en welbewust en op eigen initiatief gestalte geven aan een vorm van gemeenschappelijkheid. Daar is wél sprake van gemeenschappelijk wonen volgens de definitie van de FGW.

Een beginnende inventarisatie van serviceflats is te vinden op de website service-flats.verzamelgids.nl. De flats zijn hier per provincie gerangschikt. Er zijn op deze site echter nog onvoldoende concrete gegevens te verzamelen om van alle flats vast te stellen tot welke van de drie genoemde groepen ze behoren. Sommige provincies geven namelijk alleen een plattegrond waarop te zien is waar de serviceflats liggen; andere geven links naar een aantal bestaande flats met een omschrijving. Op basis van deze gegevens is nog niet na te gaan hoeveel serviceflats thuishoren in deze inventarisatie en hoeveel bewonersgroepen daar wonen. Wel kunnen we vaststellen dat we in totaal spreken over ruim 100 serviceflats in Nederland.

Abbeyfield

Abbeyfield is een internationale organisatie die huisvesting voor (alleenstaande) ouderen verzorgt. In Nederland zijn er drie huizen: in Hoogezand-Sappemeer, Roosendaal en Maastricht. Gemeenschappelijkheid is essentieel in de Abbeyfield-huizen en zelfred-

zaamheid wordt gestimuleerd, maar dit alles gebeurt in een zorgsetting; het initiatief ligt niet bij de bewoners. De huizen vallen daardoor buiten de definitie van gemeenschappelijk wonen. (Zie www.abbeyfield.nl).

Seniorenstad

Een initiatief dat in het literatuuronderzoek aan de orde komt, maar in het adressenbestand ontbreekt, is de seniorenstad. Deze vorm van ouderenhuisvesting bevindt zich in Nederland momenteel in het stadium van de haalbaarheidsstudies. Binnen enkele jaren zal duidelijk zijn of dergelijke steden of dorpen ook in Nederland een toekomst hebben. Op dit moment wordt hierover onderzoek gedaan en worden projecten gepland. In de komende jaren zal meer duidelijkheid ontstaan over de relevantie voor Nederland (Zie www.seniorenstad.nl).

2.3 Meer-generatie woongemeenschappen met ouderen

Meer-generatie woongemeenschappen staan open voor alle leeftijden. Dat betekent dat er 55-plussers kunnen wonen. Deze woongemeenschappen zijn dan ook interessant voor het onderzoek.

Aansluitend bij de woonpraktijk hebben we deze categorie onderverdeeld in:

a. Gemeenschappen die primair gericht zijn op wonen.

Hiertoe behoort het merendeel van de Centraal Wonen projecten die geregistreerd staan in het bestand van de LVCW. Daarnaast zijn er nog ongeveer 20 andere woongemeenschappen gevonden waar het wonen centraal staat. Kenmerkend voor deze woongemeenschappen is dat de bewoners ieder een onafhankelijk huishouden voeren, waarnaast er meer of minder voorzieningen gedeeld worden zoals een auto, wasmachine, gereedschap, of logeerkamer. In (vrijwel) alle projecten is een gemeenschappelijke ontmoetingsruimte aanwezig. Ook worden er gemeenschappelijke activiteiten georganiseerd waaraan de bewoners naar behoefte deelnemen.

Een bijzondere categorie is het gemeenschappelijk wonen op boerderijen. Er zijn ongeveer 50 gemeenschappelijk bewoonde boerde-

rijen bekend bij Stut Consult. Dat zijn voornamelijk meer-generatie gemeenschappen. Er zijn ook enkele senioren gemeenschappen die op de boerderijen wonen. Gezien de omvang van dit verschijnsel kunnen we vaststellen dat een substantieel aantal boerderijen in ons land is herbestemd als woonruimte voor gemeenschappelijke bewoning. Een proces dat met de voortgaande schaalvergroting in de landbouw, de aanhoudende verstedelijking en de groeiende aandacht voor de levendigheid van plattelandskernen zonder twijfel zijn einde nog niet heeft gevonden

b. Thematische woongemeenschappen met een gedeelde levensbeschouwing, doel of ideaal.

We onderscheiden hierin een aantal typen die elkaar gedeeltelijk overlappen:

- leefgemeenschappen op religieuze basis (samen wonen en leven)
- woon-werkgemeenschappen (samen wonen en werken)
- ecologische gemeenschappen (duurzaam wonen en leven)
- kraak- of antikraakgemeenschappen
- opvanggemeenschappen. De groepen die opvang bieden onderscheiden zich van de serviceflats en andere woonzorg-settings voor ouderen doordat er hier een groep kernbewoners is die een woongemeenschap vormt. Deze woongemeenschap vangt voor kortere of langere tijd mensen op die dat nodig hebben. Therapeutische leefgroepen met medewerkers die na hun dienst weer naar huis gaan, en waar cliënten worden opgenomen in een woongemeenschap-achtige vorm, vallen hier niet onder.
- kloosters en abdijen. Dit is een heel aparte categorie; enerzijds passen ze in de definitie van een meer-generatie, religieuze leef- of woonwerkgemeenschap. Anderzijds zijn dit dermate specifieke groepen dat we er in eerste instantie niet aan denken als we spreken over gemeenschappelijk wonen. Bovendien zijn ze (oorspronkelijk) onderdeel van een grotere organisatie (de religieuze orde) die de leefregels bepaalt.

2.4 Resultaat

Onderstaande tabel laat de aantallen woongemeenschappen zien in de belangrijkste categorieën, waarvan wij een adres hebben gevonden.

Tabel 1. *Woongemeenschappen met ouderen in Nederland waarvan het adres is gevonden, per maart 2008*

Type gemeenschap	Aantal	Aantal
Alleen ouderen totaal		225
<i>algemeen</i>	195	
<i>allochtonen</i>	30	
Meer-generatie totaal		226
<i>Centraal Wonen</i>	80	
<i>leefgemeenschappen</i>	33	
<i>ecologisch wonen</i>	11	
<i>boerderijen</i>	50	
<i>woon-werk</i>	45	
<i>kraakgroepen</i>	7	
Totaal		451

In totaal zijn dus 225 woongemeenschappen gelokaliseerd waarin uitsluitend ouderen wonen en 226 gemeenschappen waarin in een onbekend aantal gevallen ook een of meer ouderen wonen. Deze verzameling adressen vormt de basis voor de landelijke enquête waarover hieronder verslag wordt gedaan.

3 Algemene kenmerken van woongemeenschappen met ouderen

In dit hoofdstuk rapporteren we de resultaten van de landelijke enquête met betrekking tot de algemene kenmerken van de woongemeenschappen, dat wil zeggen kenmerken op gemeenschapsniveau: woonlocatie, bestaansduur, omvang, samenstelling qua huishoudens en leeftijden, beschikbare gemeenschappelijke ruimten en de aard en frequentie van gemeenschappelijke activiteiten.

3.1 Omvang, samenstelling, bestaansduur en woonsituatie

Door de wijze waarop de steekproef tot stand gekomen is, was in een aantal gevallen niet vooraf zeker dat de bewoners 55 jaar of ouder zouden zijn. Dat blijkt bij 8 woongemeenschappen die de vragenlijst hebben ingevuld, niet het geval te zijn en bij 3 woongemeenschappen is de vragenlijst op dit punt onvoldoende ingevuld. Dat betekent dat er uiteindelijk 146 woongemeenschappen met ouderen in het onderzoek zijn opgenomen waarvan bekend is of het alleen-ouderen woongemeenschappen zijn, of meer-generatie woongemeenschappen. Deze 146 woongemeenschappen vormen de effectieve steekproef van dit onderzoek.

Generatiesamenstelling

Van de 146 woongemeenschappen zijn er 40 (27%) meer-generatie woongemeenschappen en 106 (73%) alleen-ouderen woongemeenschappen. Er zijn dus aanzienlijk meer woongemeenschappen in de steekproef waar ouderen uitsluitend met generatiegenoten (in ruime zin: allen 55 jaar of ouder) samenwonen, dan woongemeenschappen waar ouderen samenwonen met jongere generaties. Of dat ook in dezelfde verhouding geldt voor alle woongemeenschap-

pen in Nederland met bewoners boven de 55 jaar, kan niet worden bepaald (Zie hoofdstuk 4).

Bij de 40 meer-generatie woongemeenschappen gaat het in de meeste gevallen (32) om gemeenschappen van drie generaties, met kinderen, volwassenen en ouderen en in zeven gevallen om twee generaties: volwassenen en ouderen (en in één geval om ouderen en kinderen, zonder volwassenen).

De bestaansduur

Uit de geschiedenis is bekend dat het gemeenschappelijk wonen van jongeren en van volwassenen met kinderen in Nederland eerder ontstaan is (namelijk vanaf de jaren 1960) dan dat van ouderen (vanaf eind jaren 1970). Het is dan ook te verwachten dat de huidige meer-generatie woongemeenschappen gemiddeld eerder opgericht zijn en dus langer bestaan dan de ouderen-woongemeenschappen. Dit wordt bevestigd door de cijfers. De alleen-ouderen woongemeenschappen zijn allemaal ontstaan na 1979; meer dan de helft (55%) in de jaren 90. Van de meer-generatie woongemeenschappen is bijna de helft (46%) in de jaren '80 ontstaan en een minderheid (15%) al vóór 1980. De meer-generatie woongemeenschappen bestaan gemiddeld dan ook aanzienlijk langer dan de woongemeenschappen van alleen-ouderen, namelijk 21 jaar tegen 13 jaar⁴.

Zelftypering

Zoals we al constateerden bij de inventarisatie (hoofdstuk 2), zijn er verschillende termen in omloop waarmee woongemeenschappen zichzelf typeren. Vaak heeft dat te maken met doelstellingen, inspiratiebronnen of andere kenmerken van de voorgeschiedenis van de betreffende gemeenschappen (zie tabel in bijlage).

Woongemeenschappen van ouderen (veelal lid van de LVGO) noemen zichzelf voor het overgrote deel (78%) 'woongemeenschap',

⁴ Dit is overigens aanzienlijk langer dan de gemiddelde bestaansduur van de 'woongroepen' van vooral jongeren en jongvolwassenen die in 1981 voor het onderzoek 'Woongroepen in Nederland' (Jansen 1990: 58) werden geënkquêteerd; daar was de gemiddelde bestaansduur ongeveer 3 jaar

terwijl iets meer dan de helft van de meer-generatie woongemeenschappen (vaak lid van LVCW) zich als 'centraal wonen'- project benoemt. Deze term wordt door geen van de alleen-ouderen woongemeenschappen gebruikt. De termen 'leefgemeenschap' en 'woonvereniging' worden ook vaker door meer-generatie woongemeenschappen gehanteerd dan door alleen-ouderen woongemeenschappen. Een aantal woongemeenschappen gebruikt een andere term om zichzelf te benoemen, zoals 'woongemeenschap van ouderen', 'woonleefgemeenschap' en: 'bewoonstervereniging.' In het vervolg van dit rapport zullen steeds de termen 'alleen-ouderen woongemeenschappen' en 'meer-generatie woongemeenschappen' worden gebruikt.

Huisvesting, woonomgeving en woonruimte

Er is weinig verschil tussen alleen-ouderen woongemeenschappen en meer-generatie woongemeenschappen wat betreft de woonomgeving. Ruim de helft van beide categorieën is gevestigd in de grote stad. Daarbij wonen de alleen-ouderen woongemeenschappen wat vaker aan de rand van de stad dan de meer-generatie woongemeenschappen (35% tegen 23%). Meer-generatie woongemeenschappen wonen vaker in kleine steden en alleen-ouderen woongemeenschappen meer in dorpen.

Bijna alle (90%) alleen-ouderen woongemeenschappen zijn gevestigd in nieuwbouw; bij de meer-generatie woongemeenschappen geldt dat voor ongeveer tweederde (70%).

Het aantal huishoudens per woongemeenschap

Het rekenkundig gemiddelde van het aantal huishoudens van alleen-ouderen woongemeenschappen en meer-generatie woongemeenschappen ontloopt elkaar niet veel: respectievelijk 24 en 26 huishoudens. Ook de mediane waarden liggen dicht bij elkaar (22 en 20). Tabel 2 laat echter zien dat de variatie in de omvang bij de alleen-ouderen woongemeenschappen veel kleiner is dan bij de meer-generatie woongemeenschappen. Van de alleen-ouderen woongemeenschappen heeft bijna 80% tussen 10 en 30 huishoudens; bij de meer-generatie woongemeenschappen is dat slechts 40%.

Tabel 2. Aantal huishoudens per gemeenschap

N huishoudens	Alleen-ouderen	Meer generaties
< 10	3%	18%
10-19	33%	28%
20-29	45%	12%
30-39	12%	21%
40 of meer	7%	21%
Totaal	100%	100%
(N)	(106)	(40)
Gemiddelde	24 huishoudens	26 huishoudens
Mediaan	22 huishoudens	20 huishoudens
Toets op hele tabel $\chi^2 p < .05$		F-toets gemiddelde: n.s..

Samenstelling en omvang van de huishoudens

Uit tabel 3 blijkt dat het meest voorkomende type huishouden dat van de alleenwonende vrouw is. Bij de alleen-ouderen woongemeenschappen vormen deze meer dan de helft van de huishoudens (59%), bij de meer-generatie woongemeenschappen ruim een derde (37%). Bovendien zijn bij de eenoudergezinnen in de meer-generatie woongemeenschappen meer moedergezinnen dan vadergezinnen (zoals ook elders in de maatschappij). Het resultaat is dat per saldo in beide typen woongemeenschappen meer volwassen vrouwen dan mannen wonen.

Tabel 3. Percentage huishoudens per type

Type huishouden	Alleen ouderen	Meer generaties	Fisher's exact
man alleen	10%	20%	$p < .05$
vrouw alleen	59%	37%	$p < .05$
paar	31%	14%	$p < .05$
twee-ouder gezin,	0%	15%	$p < .05$
vadergezin	0	1%	
moedergezin	0	10%	
groepshuishouden	0	3%	$p < .05$
Totaal	100%	100%	
(N)	(105)	(37)	

Als we voor de twee-ouder gezinnen uitgaan van een gemiddelde grootte van 4 personen, voor de één-ouder gezinnen 3 personen en voor de groepshuishoudens een gemiddelde van 6 personen, dan komt - op basis van tabel 1 en 2 - de gemiddelde omvang van meer-generatie woongemeenschappen uit op 49 bewoners en bij de alleen-ouderen gemeenschappen is het gemiddelde dan 31 bewoners.

Leeftijdsopbouw

Alleen-ouderen woongemeenschappen hebben per definitie alleen bewoners van 55 jaar en ouder, terwijl de meer-generatie woongemeenschappen per definitie ook jongere bewoners hebben.

De bewoners van de alleen-ouderen woongemeenschappen zijn geconcentreerd in de leeftijdsklasse van 65 tot 84 jaar (77%); bij de meer-generatie woongemeenschappen ligt het zwaartepunt in de klasse van 19 tot 54 jaar (49%).

Tabel 4. *Leeftijden van ouderen (55+)*

Leeftijdscategorie	Alleen-ouderen	Meer generaties
55-64	14%	45%
65-74	40%	34%
75-84	37%	18%
85+	8%	0%
Totaal	100%	100%
(N)	(100)	(38)
x2 p < .05		

Als we alleen kijken naar de ouderen (55+) waar dit onderzoek immers op geconcentreerd is, dan blijkt (Tabel 4) dat bij de meer-generatie woongemeenschappen de ouderen geconcentreerd zijn in de leeftijdsklasse van 55 t/m 74 jaar.

Van de ouderen in de meer-generatie woongemeenschappen is bijna de helft (45%) jonger dan 65 jaar, tegen 14% in de alleen-ouderen woongemeenschappen. Een derde (34%) van de ouderen in de meer-generatie woongemeenschappen is tussen 65 en 75 jaar, tegen 40% bij de alleen-ouderen.

Dit heeft uiteraard consequenties voor de zorgposities van ouderen. De zorgbehoefte neemt immers over het algemeen vooral sterk toe bij de meer-dan-75-jarigen. Dit verschil in leeftijd van ouderen

is een belangrijk contextueel gegeven bij de interpretatie van eventuele verschillen in sociale netwerken en zorgpositie tussen ouderen in alleen-ouderen woongemeenschappen en ouderen in meer-generatie woongemeenschappen, die in het vervolg van deze rapportage zullen worden becijferd en besproken.

3.2 Gemeenschappelijke ruimten

Volgens de definitie van gemeenschappelijk wonen die in dit onderzoek wordt gehanteerd, betekent gemeenschappelijk wonen dat er meerdere zelfstandige huishoudens zijn die één of meer ruimtes met elkaar delen, waarbij ten minste een van die ruimtes een ontmoetingsfunctie heeft. In verreweg de meeste gevallen is er dan ook een gemeenschappelijke huis- of eetkamer of een (eet)keuken. Daarnaast kunnen er ook verschillende andere soorten gemeenschappelijke ruimten zijn. Tabel 5 geeft een overzicht van een veertiental verschillende soorten ruimten en het percentage woongemeenschappen waarin dat soort ruimte in gemeenschappelijk gebruik is.

Tabel 5. *Gemeenschappelijke ruimten*

	Alleen ouderen	Meer generaties
<i>Ruimtes met een ontmoetingsfunctie</i>		
1 huiskamer	98%	88%
2 eetkamer	7%	38%
5 tuin	61%	88%
8 keuken	63%	80%
3 bar / café	13%	40%
9 tv-kamer	7%	23%
14 kapel/meditatieruimte	1%	18%
<i>Ruimtes met een instrumentele functie</i>		
10 fietsenstalling	54%	80%
11 bergruimte	48%	83%
6 knutselhok	33%	48%
12 washok	23%	73%
13 atelier/werkruimte	9%	30%
7 bibliotheek	15%	10%
4 garage	3%	10%
Gemiddeld aantal	4,5	7,5
mediane aantal	4	7
p.m. In de gecursiveerde rijen is het verschil niet statistisch significant (Fisher exact p > .05)		

Meer-generatie woongemeenschappen hebben over het algemeen meer gemeenschappelijke ruimtes (gemiddeld 7,5) dan woongemeenschappen met alleen ouderen (gemiddeld 4,5) (Tabel 5).

Gemeenschappelijke ruimten met een woon- / ontmoetingsfunctie

Alle alleen-ouderen woongemeenschappen beschikken over een gemeenschappelijke huiskamer, op twee uitzonderingen na. Bij meer-generatie woongemeenschappen is dat iets minder: bijna 90% beschikt over een gemeenschappelijk huiskamer. Er is echter niet altijd een aparte gemeenschappelijke ruimte die als huiskamer dient. In een aantal gevallen is deze gecombineerd met bijvoorbeeld een bar of de keuken.

Ruim een derde van de meer-generatie woongemeenschappen beschikt over een aparte gemeenschappelijke eetkamer; dat is aanzienlijk meer dan de 7% van alleen-ouderen woongemeenschappen. Wel is er in ongeveer tweederde (63%) van de alleen-ouderen woongemeenschappen en in de grote meerderheid (80%) van de meer-generatie woongemeenschappen een gemeenschappelijke keuken.

In 7% van de ouderenwoongemeenschappen en in een kwart (23%) van de meer-generatie woongemeenschappen is een aparte gemeenschappelijke ruimte om samen TV te kijken.

Gemeenschappelijke ruimten met een instrumentele functie

Een derde van de ouderenwoongemeenschappen en ongeveer de helft van de meer-generatie woon-gemeenschappen heeft een knutselruimte. De helft (48%) van de alleen-ouderen woongemeenschappen en een grote meerderheid (83%) van de meer-generatie woon-gemeenschappen heeft een gemeenschappelijke bergruimte; de percentages met een gemeenschappelijke fietsenstalling liggen op hetzelfde niveau met respectievelijk 54% en 80%. Dat geldt in mindere mate ook voor de wasruimte (washok): 27% van de ouderenwoongemeenschappen en 68% van de meer-generatie woongemeenschappen heeft dit als gemeenschappelijke voorziening.

Buitenruimte

In het merendeel van de woongemeenschappen is er een gemeenschappelijke tuin; in meer-generatie woongemeenschappen is dit vaker het geval (88%), dan in alleen-ouderen woongemeenschappen (61%).

Extra voorzieningen

In ruim een kwart (30%) van de meer-generatie woongemeenschappen is een werk- of atelierruimte aanwezig. Bij de ouderenwoongemeenschappen komt dit veel minder voor (9%). Meditatieruimte of een kapel is er in een op de zes (18%) meer-generatie woongemeenschappen - veelal zijn dit evangelische of anderszins religieus gemotiveerde leefgemeenschappen; bij de alleen-ouderen woongemeenschappen komt dit vrijwel niet voor (1%).

Overige gemeenschappelijke ruimten

Naast de ruimtes die in de vragenlijst waren opgenomen, werd ook gevraagd of er misschien nog andere soorten gemeenschappelijke ruimten aanwezig waren. Het vaakst wordt logeerruimte genoemd: In alleen-ouderen woongemeenschappen 9 keer (9%), in meer-generatie woongemeenschappen 6 keer (15%).

3.3 Gemeenschappelijke activiteiten

De aanwezigheid van gemeenschappelijke ruimtes geeft een indicatie van mogelijke gemeenschappelijke activiteiten, maar niet van de intensiteit en frequentie. Bovendien zijn er binnen elke gemeenschappelijke ruimte verschillende soorten activiteiten mogelijk. In de vragenlijst is een reeks van 18 mogelijke gemeenschappelijke activiteiten voorgelegd met de vraag hoe vaak deze in de algemene ontmoetingsruimte plaatsvinden.

Tabel 6 geeft een samenvatting van de antwoorden in de vorm van gemiddelde frequenties per jaar. Dat wil zeggen: van elke soort activiteit wordt aangegeven hoe vaak deze per jaar gemiddeld plaats vindt in alleen-ouderen woongemeenschappen en in meer-generatie woongemeenschappen.

Tabel 6. *Gemeenschappelijke activiteiten in een gemeenschappelijke ruimte (% woongemeenschappen die dit ooit doet, en de mediane frequentie per jaar)*⁵

	Alleen ouderen		Meer generaties	
	% ooit	mediane frequentie per jaar	% ooit	mediane frequentie per jaar
1 algemene ledenvergadering	97%	3	100%	5
2 kleine vergadering	80%	5,5	65%	7
3 religieuze bijeenkomst	6%	0	20%	0
4 algemene feesten	62%	2	85%	3
5 verjaardagsfeestjes	54%	0	78%	5
6 kinderoppas	0%	0	5%	0
7 kinderspel	1%	0	23%	0
8 spel volwassenen	69%	51	40%	0
9 cursussen	21%	0	43%	0
10 bar/café	34%	0	53%	7,5
11 maaltijd hele woongemeenschap	76%	4	73%	3,5
12 maaltijd kleinere groep	16%	0	55%	2,5
13 koffie hele woongemeenschap	79%	52	57%	16
14 koffie kleinere groep	20%	0	35%	0
15 tv kijken	11%	0	37%	0
16 lezing	20%	0	20%	0
17 voorstelling	14%	0	33%	0
18 spreekuur	7%	0	3%	0
Mediane aantal verschillende gemeenschappelijke activiteiten die eens of meer per jaar wordt gedaan	7		8	

p.m. In de gecursiveerde rijen is het verschil tussen beide '% ooit' niet statistisch significant (Fisher exact $p > .05$)

⁵ Mediane frequentie per jaar = de middenfrequentie, dwz die frequentie waarbij evenveel groepen lager scoren als hoger. Bijvoorbeeld als de mediane frequentie 23 keer per jaar is, dan doet de helft van de groepen dit vaker dan 23 keer per jaar, en de helft minder dan 23 keer per jaar.

In het aantal soorten gemeenschappelijke activiteiten dat zij minstens een keer per jaar doen, ontlopen de twee typen woongemeenschap elkaar niet veel; de mediaan ligt bij de alleen-ouderen op 7 en bij de meer-generatie woongemeenschappen op 8. Maar bij een aantal gemeenschappelijke activiteiten zijn er wel duidelijke verschillen in frequentie tussen de alleen-ouderen en de meer-generatie woongemeenschappen. Enkele daarvan betreffen activiteiten die geheel of vooral op kinderen gericht zijn: verjaardagsfeestjes, kinderspel en kinderoppas.

Maar er zijn ook andere typegebonden gemeenschappelijke activiteiten: spelletjes en koffie drinken met de hele gemeenschap zijn typerend voor de alleen-ouderen gemeenschappen; het café is veel vaker open in multi-generatie woongemeenschappen.

Hieronder nemen we de verschillende activiteiten meer gedetailleerd onder de loupe.

Vergaderingen

In vrijwel alle woongemeenschappen wordt eens of vaker per jaar een Algemene ledenvergadering gehouden. In de meeste gevallen (85%) is dat minder dan een keer per maand. Bij een enkele woongemeenschap gebeurt het elke week. Daarnaast worden er in de meeste woongemeenschappen ook kleinere vergaderingen gehouden; de frequentie waarmee dat gebeurt, ligt in dezelfde orde als die van de algemene vergaderingen: in een enkele woongemeenschap wekelijks of vaker, maar in de meeste gevallen (60%) hooguit eens per maand. Al met al wordt er in de meer-generatie woongemeenschappen wat vaker vergaderd.

Feesten en feestjes

In de meer-generatie woongemeenschappen wordt vaker feest gevierd in de gemeenschappelijke ruimte dan in de alleen-ouderen woongemeenschappen: 85% tegen 62%, gemiddeld is dat minder dan eens per maand.

Godsdienstige bijeenkomsten

In een op de vijf (20%) van de meer-generatie woongemeenschappen wordt wel eens een godsdienstige bijeenkomst gehouden. Bij de alleen-ouderen woongemeenschappen komt dit minder voor (6%).

Gemeenschappelijke maaltijden en koffie

Ongeveer drie kwart van de woongemeenschappen organiseert wel eens gemeenschappelijke maaltijden voor de hele gemeenschap; in de meeste woongemeenschappen gebeurt dat dan een of twee keer per jaar. Bij de meer-generatie woongemeenschappen zijn er 3 (7,5%) die dagelijks samen eten; dat komt bij de ouderenwoongemeenschappen niet voor. Verder wordt bij ongeveer een kwart van beide typen woongemeenschappen een tot vier keer per maand samen gegeten. Samen eten in kleinere subgroepen gebeurt in een kleine minderheid (16%) van de alleen-ouderen woongemeenschappen maar bij iets meer dan de helft (55%) van de meer-generatie woongemeenschappen. Dit is verklaarbaar gezien het feit dat er bij de meer-generatie woongemeenschappen een aantal grote gemeenschappen zijn met clusters die eigen gemeenschappelijke voorzieningen hebben.

Met z'n allen koffie drinken in de gemeenschappelijke ruimte wordt aanzienlijk meer gedaan dan samen eten, vooral in de alleen-ouderen woongemeenschappen. Bij een grote meerderheid van de ouderen-woongemeenschappen (79%) en ruim de helft (57%) van de meer-generatie woongemeenschappen wordt wel eens samen koffie gedronken. De frequentie waarmee dit gebeurt, ligt in de ouderen-woongemeenschappen hoger dan in de meer-generatie woongemeenschappen. Ongeveer een derde van de ouderen woongemeenschappen gaat eens per week gemeenschappelijk koffie drinken, en nog eens een derde doet dit vaker dan eens per week. Bij de meer-generatie woongemeenschappen drinkt een kwart eens per week samen koffie en nog eens een vijfde doet dit meerdere malen per week.

Koffie drinken in kleinere kring komt bij een groter deel van de meer-generatie woongemeenschappen (35%) voor dan van de alleen-ouderen woongemeenschappen (20%).

Ontspanning

69% Van de alleen-ouderen woongemeenschappen tegenover 40% van de meer-generatie woongemeenschappen doet wel eens gemeenschappelijke spelletjes. De alleen-ouderen woongemeenschappen doen vaker spelletjes per week dan de meer-generatie

woongemeenschappen: eens of vaker per week tegen slechts een op de tien meer-generatie woongemeenschappen.

Het café is weer vaker open bij meer-generatie woongemeenschappen. De helft (53%) van de meer-generatie woongemeenschappen tegen een derde (34%) van de ouderen-woongemeenschappen opent de bar minstens eens per maand, maar veelal eens of vaker per week.

Samen *TV kijken* is populairder in meer-generatie woongemeenschappen (37%) dan in alleen-ouderen woongemeenschappen (11%) - gemiddeld gebeurt dat in de betreffende woongemeenschappen ongeveer eens per maand.

In een derde (33%) van de meer-generatie woongemeenschappen en 14% van de ouderen-woongemeenschappen wordt wel eens een *voorstelling* gegeven.

Educatie en reflectie

In ongeveer een kwart (21%) van de alleen-ouderen woongemeenschappen en bijna de helft (43%) van de meer-generatie woongemeenschappen wordt incidenteel wel eens een *cursus* georganiseerd, en in een vijfde van alle woongemeenschappen wordt wel eens een *lezing* gegeven.

3.4 Naar buiten gerichte activiteiten

Een meerderheid van de woongemeenschappen geeft mensen van buiten de gelegenheid om aan gemeenschappelijke activiteiten deel te nemen. Dit is vaker het geval bij meer-generatie woongemeenschappen (75%) dan bij alleen-ouderen woongemeenschappen (55%).

In de toelichting (open vraag) worden vaak de volgende activiteiten genoemd: gymnastiek, fitness, fysio, Mensendieck e.d. Ook komt in twee woongemeenschappen (twee)wekelijks een pedicure en een kapper.

Hobby's die in verschillende ouderenprojecten met mensen van buiten (twee)wekelijks worden beoefend zijn onder meer: kaarten maken, schilderen, beeldhouwen, muziek en zang, bloemschikken, klaverjassen, bridgen enz. Minder frequent voorkomend maar wel regelmatig worden gasten en bezoekers (van diverse instellingen)

ontvangen, klusdagen of uitstapjes georganiseerd en vooral: (moes)tuindagen gehouden. Dit laatste wordt in meer-generatie projecten vaker genoemd (12% tegenover 4%).

Een greep uit overige genoemde activiteiten in ouderenprojecten: meditatie/gebed, kerst/Nieuwjaar viering, filmavond, les aan buitenlandse moeders, vluchtelingenwerk.

Door meer-generatie woongemeenschappen worden genoemd: yoga, filmcafé, Amnesty International, Sierra Leone werkgroep, naaikransje en spontane activiteiten. In een meer-generatie woongemeenschap is er wekelijks Bijbelstudie en meditatie.

Bij de woongemeenschappen die geen activiteiten (mede) voor buitenstaanders organiseren is ook de belangstelling om dit in de toekomst te gaan doen zeer beperkt. Ruim tweederde (71%) van de seniorenprojecten en bijna alle (89%) meer-generatie woongemeenschappen die geen activiteiten doen waarin buitenstaanders deelnemen, geven aan dat zij dit ook niet willen gaan doen.

3.5 Gemeenschappelijkheid en waardering

In de interviews met bewoners/bestuursleden en bewoners van woongemeenschappen hebben we mensen ook gevraagd of ze tevreden zijn over de woongemeenschappen. Uit de antwoorden die gegeven worden blijkt dat het juist de gemeenschappelijkheid is die bijdraagt aan de waardering die men aan de woongemeenschap geeft.

Waardering voor de woongemeenschap

De bewoners zijn allen redelijk tot heel erg tevreden. Het laagste cijfer dat men geeft is een zes (komt slechts één keer voor) en het hoogste is een tien. Het gemiddelde cijfer dat men geeft is een acht. Volgens de bewoners voldoet de woongemeenschap aan (bijna) alle wensen en wonen zij er erg graag. 'Heel tevreden, ik woon hier prettig. Ik ben nooit alleen, als ik wat wil kan ik zo naar de buurvrouw. De gezamenlijke dingen zijn heel fijn. Ik geef zeker een acht als cijfer.'

Velen melden dat zij het wonen in de woongemeenschap als erg plezierig ervaren. Twee bewoners van multigenerationele woongemeenschappen die al sinds het begin van de woongemeenschap actief zijn en beiden ook altijd in het bestuur hebben gezeten (maar beiden wel uit een andere woongemeenschap komen), geven aan dat zij de teloorgang van het idealistische karakter van de woongemeenschap erg jammer vinden. Er zit in de waardering van de woongemeenschap geen verschil wat betreft alleenstaanden en echtparen. Beide woongemeenschappen laten zich zeer positief uit.

De meeste bewoners/bestuursleden denken ook dat de meerderheid van de bewoners positief is over de woongemeenschap. Daarbij wordt meestal vermeld dat het moeilijk is om een woongemeenschap 'op één lijn' te krijgen. Bijna alle bewoners/bestuursleden bekennen dat een (klein) deel van de woongemeenschap misschien niet zo tevreden is. Vooral in de meerdergeneratie woongemeenschappen lieten de bewoners/bestuursleden doorschemeren dat er groepsleden zijn die zich geheel afsluiten van de rest: 'De meerderheid is denk ik wel positief, maar er zijn wat chronisch ontevreden mensen bij.'

Positieve en negatieve punten

De bewoners van de woongemeenschappen weten vooral positieve punten te benoemen. Om negatieve punten te vinden, moet men veel langer nadenken en een klein deel van de geïnterviewde bewoners kan geen enkel negatief aspect bedenken. Wanneer het om de positieve punten gaat, blijkt dat het samenwonen als prettig wordt ervaren en dat men het belangrijk vindt om onderdeel uit te maken van de woongemeenschap: 'Ik vind het leuk om iedereen te kennen en niet anoniem te zijn.' Men voelt zich verbonden met de woongemeenschap. De gezelligheid, de mogelijkheid om contact te kunnen leggen en de gezamenlijke activiteiten zoals koffiedrinken worden vaak genoemd. Alleenstaanden zijn vaker geneigd te vermelden dat ze zich door het wonen in een woongemeenschap minder alleen voelen: 'Je bent nooit alleen en er wonen hier praktisch alleen maar alleenstaanden en dat is toch ook wel fijn. Voor mij een voordeel want dan voel je je niet zo alleen.'

De bewoners/bestuursleden noemen als belangrijkste positief punt van het wonen in een woongemeenschap ook de mogelijkheid tot

het leggen van sociale contacten. Men kent elkaar en houdt vaak een oogje in het zeil: 'In een flatje ken je vaak nauwelijks je buren, maar dit is meer een dorp in een stad.' Veel bewoners/ bestuursleden noemen de gezelligheid in de woongemeenschap en het voorkomen van eenzaamheid. 'We horen vaak van mensen dat het wonen in een woongemeenschap de eenzaamheid tegengaat.' Een woongemeenschap gaat vaak gepaard met aandacht voor elkaar. Vooral in de woongemeenschap waar alleen ouderen wonen, wordt ook vermeld dat burenhulp en mantelzorg erg belangrijk is. 'We houden elkaar ook in de gaten en als dingen (qua gezondheid) mis dreigen te lopen en als mensen extra hulp nodig hebben springen we bij of lichten we de familie in.' Af en toe elkaar hulp verlenen is ook bij de multigenerationele woongemeenschappen een onderdeel van het samenwonen, maar in deze woongemeenschappen wordt vaker vermeld dat die hulp minimaal is en ook moet blijven.

Als negatieve aspecten van het wonen in een woongemeenschap worden genoemd: het feit dat sommige groepsleden te precies zijn en/of vaak klagen, de klusjes die gedaan moeten worden en dat er vaak op je wordt gelet. Een ander negatief punt dat wordt genoemd, is dat er in een woongemeenschap vaak ongeschreven regels bestaan. Een bewoner verteld: 'toen we hier net kwamen wonen klopte ik een kleed uit over het balkon en dat werd niet gewaardeerd door de benedenbuurvrouw.' Ruzies of enigheden in de woongemeenschap zijn voor veel bewoners de grootste stoorzender. Voor sommige bewoners is dit een groot punt van kritiek en zijn voelen zich teleurgesteld door de onenigheid die het sociale karakter van de woongemeenschap soms beïnvloed. 'Die onenigheid is niet leuk. Sommigen gaan gewoon ouderwets tekeer en dan zeggen ze elkaar nooit meer iets.'

De bewoners/bestuursleden noemen het 'op elkaar letten' ook als een negatief aspect, maar merken tevens op dat daar juist ook een positieve kant aan zit. Een klein deel van de bewoners/bestuurders gaat in op praktische zaken. Zoals het ontbreken van parkeerplekken of een lift. Twee van de multigenerationele woongemeenschappen geven aan dat zij de teloorgang van het idealistische gedachtegoed als negatief ervaren. Ook wordt er regelmatig gemeld dat het ontbreken van enthousiasme bij een deel van de woongemeenschap invloed heeft op de taakverdeling binnen

de woongemeenschap. 'Het is soms jammer dat vaak dezelfde mensen zich op het inhoudelijke moeten richten', merkt een bestuurslid op.

Contacten, activiteiten en samenstelling van de woongemeenschap

Contacten met de medebewoners beoordelen de bewoners over het algemeen als zeer positief. De beoordeling die men geeft, varieert van 'redelijk' tot 'uitstekend.' Men beschrijft dat het in een woongemeenschap gemakkelijk is om contacten te leggen: 'Je hoeft niet altijd persé op visite om contact te leggen, je kunt ook gewoon dingen aan elkaar vragen hier. Het is praktisch ook; als je bijvoorbeeld iemand nodig hebt om op je huisdieren of planten te passen dan heb je die zo gevonden.' Daarnaast merkt een andere bewoner op: 'Het ligt natuurlijk ook voor een groot deel aan jezelf of je hier tevreden in bent.'

De tevredenheid over de gemeenschappelijke activiteiten geeft een wat gevarieerder beeld. Over de gemeenschappelijke activiteiten 'in huis' is men vaak erg tevreden. Ook hier geldt dat het aan de bewoners zelf is of en wat er gebeurt: 'Ook daar moet ik de hand in eigen boezem steken. Ik kan zeggen er gebeurt niet genoeg, maar ik doe zelf ook niet met veel dingen mee.' Vooral door alleenstaanden wordt opgemerkt dat het aantal 'uitjes buitenshuis' wat minder is dan gewenst. 'Nou dat is er niet zo heel veel. Ik mis de culturele dingen wel een beetje.' Van de geïnterviewde echtparen meldt slechts één echtpaar dat er niet echt gemeenschappelijke activiteiten zijn, de rest is tevreden.

4 *Werving en selectie van nieuwe bewoners*

De waargenomen veroudering van het bewonersbestand in woongemeenschappen van ouderen was een van de aanleidingen voor dit onderzoek. Gevreesd werd dat het voor woongemeenschappen van ouderen steeds moeilijker gaat worden om voldoende vitale nieuwe bewoners te werven bij het wegvallen van bewoners door overlijden, verhuizing in verband met intensieve zorgbehoefte, of andere redenen. Daarom is in de enquête (en in mindere mate tijdens de interviews) veel aandacht besteed aan de problematiek van werving en selectie van nieuwe bewoners bij vervanging van bewoners die wegvallen. In de veronderstelling dat het bij de selectie van nieuwe bewoners zeker niet alleen om leeftijd gaat maar ook om zaken als zelfredzaamheid, bereidheid tot volwaardige participatie en medezorgzaamheid, is de vraagstelling er juist op gericht welke factoren feitelijk belangrijk zijn bij de werving en selectie van nieuwe bewoners en waar de verschillen liggen tussen ouderenwoongemeenschappen en meer-generatie woongemeenschappen.

4.1 *Wachlijsten*

Een groot deel (88%) van de ouderenwoongemeenschappen en een kleinere meerderheid (69%) van de meer-generatie woongemeenschappen heeft een wachtlijst (tabel 7).

Tabel 7. Aantal personen op wachtlijst (%)

	Alleen ouderen	Meer generaties
0	12%	31%
1 - 4	32%	15%
5 - 9	30%	15%
10 - 19	19%	13%
20 +	7%	26%
Totaal	100%	100%
(N)	(104)	(39)
x ² : p<.05		

Op basis van dit gegeven lijkt het vervangingsprobleem bij ouderenwoongemeenschappen op dit moment nog niet dramatisch groot. Maar daarover kan pas definitief iets gezegd worden als meer bekend is over de kwaliteit van de wachtlijst. Zijn de mensen die er op staan bijvoorbeeld voldoende geschikt? Daarover meer hieronder.

De lengte van de wachtlijst (het aantal sollicitanten) varieert van 1 tot 80. Zoals te zien is in tabel 6 hebben vooral meer-generatie woongemeenschappen relatief veel (26%) lange wachtlijsten van 20 of meer gegadigden; bij de alleen-ouderen woongemeenschappen staan er in de meeste gevallen (74%) minder dan 10 gegadigden op de lijst.

Ook uit de interviews blijkt dat het voor de meeste woongemeenschappen geen probleem is om nieuwe mensen te vinden. Integendeel, de meesten geven aan een wachtlijst te hebben. De woongemeenschappen adverteren via de krant of internet, of hebben een folder die bij de woningcorporatie ligt.

4.2 *Oordeel en wensen met betrekking tot de samenstelling*

De helft van alle woongemeenschappen vindt de huidige samenstelling ideaal; de andere helft is niet helemaal tevreden over de samenstelling. Dit geldt zowel voor vrouwen als mannen.

Om de onvrede over de samenstelling gedetailleerd in kaart te brengen werd per type huishouden en leeftijdscategorie gevraagd of daarvan op dit moment teveel of te weinig aanwezig is in de woon-gemeenschap. Deze vragen zijn helaas door slechts 10 tot 20 woon-gemeenschappen beantwoord. Een mogelijke verklaring hiervoor is dat men geen problemen heeft met de huidige samenstelling of dat men het ongepast vindt om hierover een oordeel uit te spreken.

Uit de antwoorden van de woongemeenschappen die deze vra- gen wel invulden komt naar voren dat zowel in een aantal ouderen- woongemeenschappen als in een aantal meer-generatie woonge- meenschappen het aantal eenpersoonshuishoudens te groot gevon- den wordt en het aantal tweepersoonshuishoudens (voor alleen- ouderen woongemeenschappen) en gezinnen (voor meer-generatie woongemeenschappen) te klein.

Leeftijden

In een aantal ouderenprojecten vindt men dat er teveel ouderen wonen.

Uit de opmerkingen die bij de open vraag hierover zijn gemaakt valt af te leiden dat het om 'oudere ouderen' gaat:

Tweeëntwintig alleen-ouderen woongemeenschappen (25%) geven bij deze (open) vraag leeftijdsgrenzen aan (voor nieuwe be- woners). In meer-generatie woongemeenschappen speelt leeftijd een aanzienlijk minder belangrijke rol.

Opmerkingen over de samenstelling naar leeftijd:

Alleen-ouderen	Meer-generatie
'te veel hoogbejaarden'	
'te veel 75+'	'te veel jongere doorstromers'
'Onder de 70'	
'te weinig kandidaten tussen de 55 en 65 jaar'	'te weinig kinderen'
'te weinig jongere ouderen, onder de 70'	
'we willen er wel wat jongere bewoners bij'	
'vanaf 60 (- 65) bij het vrij komen van een woning'.	

Ook uit de interviews blijkt dat leeftijd een item is bij werving en selectie van nieuwe bewoners. Bijna alle woongemeenschappen houden zich in meerdere of mindere mate bezig met het 'verjongen' van de woongemeenschap omdat de 'vergrijzing' volgens hen invloed heeft op de tevredenheid binnen de woongemeenschap. Veel woongemeenschappen hebben te maken met een toenemend percentage 'oudere' bewoners en maken zich hier zorgen over. Deze oudere bewoners behoren vaak tot de oorspronkelijke bewoners die in de jaren tachtig of negentig bij de start van de woongemeenschap al deel uitmaakten van de woongemeenschap. 'Wij zitten met een groot aantal mensen die hoog in de tachtig zijn. Daarom proberen we ook jongere mensen aan te trekken.' Bij veel van de woongemeenschappen voor ouderen wordt gemeld dat de leeftijdsopbouw wel eens in praktische zin problemen geeft. 'De mensen redden zich nog wel maar sommigen kunnen bepaalde klusjes niet meer aan. Bij het aannemen van nieuwe mensen hebben we dus een leeftijdsgrens gesteld.' De woongemeenschappen voor ouderen kampen vooral met een hoog percentage 70 plussers, vaak rond de 50 procent.

Hoewel de meeste woongemeenschappen van plan zijn jongere mensen aan te trekken is het voor hen vaak lastig dit te bewerkstelligen. Aspirant bewoners staan vaak al jaren op de wachtlijst. Omdat aspirant bewoners bij toewijzing van een woning ook regelmatig geneigd zijn een woning af te wijzen voelen de bewoners/bestuursleden soms druk die woning op te vullen. Hierdoor komt het nogal eens voor dat de woning alsnog naar een wat ouder iemand gaat. 'Soms heb je geen keuze als je een woning snel moet opvullen.' In meer-generatie woongemeenschappen geven de bewoners/bestuursleden aan dat iedereen vaak blij is met jonge bewoners.

Sekse

Uit de enquête blijkt dat men in zowel alleen-ouderen als ook in meer-generatie woongemeenschappen te maken heeft met een oververtegenwoordiging van vrouwen. Dit wordt door alleen-ouderen woongemeenschappen 18 (18%) keer en door meer-generatie woongemeenschappen 6 (15%) keer genoemd.

Illustratieve antwoorden zijn:

Alleen-ouderen	Meer-generatie
'teveel oudere ouderen'	'te veel alleenstaande vrouwen'
'teveel alleenwonende vrouwen en te weinig mannen' (die nog klusjes doen)	'te weinig alleenstaande mannen'
'we zouden graag meer mannen hebben'	
'teveel oude dames, te weinig mankracht'	

Typen huishoudens

Bij de omschrijving van de ideale samenstelling voor alleen-ouderen woongemeenschappen zijn leeftijd en sekse, naast huishoudentype, de sleutelbegrippen. De voorkeur gaat uit naar: 'evenwicht' op het gebied van sekse én de verdeling een- en tweepersoons huishoudens (echtpaar) bij alleen ouderen. In meer-generatie woongemeenschappen komt daar het gezin als gewenst huishouden bij. Maar er zijn ook andere wensen, bijvoorbeeld over project grootte en sociaal culturele samenstellingen en eigenschappen van de nieuwe bewoner.

Toelichtingen op de ideale samenstelling:

Alleen-ouderen	Meer-generatie
'Een derde tot de helft echtparen'	'evenveel meerpersoons als eenpersoonshuishoudens'
'mannen: vrouwen 50:50'	'gelijkmatige verdeling mannen, vrouwen en woonvormen (dwz. appartementen, gezinswoningen, woongroepen en Centraal Wonen)'
'55-59, 60-64, 65-69, 70+: ieder 25%'	'12 mannen, 12 vrouwen, 4 paren en 8 kinderen'
'm/v: 50/50'	'maximaal 30 - 40 personen'
'(bij een totaal van 36 bewoners): 12 personen van 55-65, 12 personen van 65 - 75, 12 personen 75-80'	'meer ouderen, voor de balans'

Alleen-ouderen	Meer-generatie
'evenwichtige opbouw naar leeftijd'	leeftijden: 10% kind, 55% 25- 50 jaar, 20% 50 + ers (een grove schatting'
'veel leeftijdvariatie tussen 55 en 80'	'multicultureel'
'evenwichtig verdeeld naar mannen en vrouwen tussen 65 en levenseinde'	'weerspiegeling van de maatschappij'
'evenwichtige opbouw... naar sociale achtergrond'	
'geen dwarsliggers, gemotiveerde mensen'	

Bij de alleen-ouderen woongemeenschappen zien we leeftijd terugkomen als een van de centrale aandacht- dan wel zorgpunten. Dat geldt in veel mindere mate voor de meer-generatie woongemeenschappen.

Zowel ouderen als meer-generatie woongemeenschappen ondervinden problemen bij het realiseren van in hun ogen de ideale samenstelling. 'Vaak moeilijk' luidt het antwoord bij 80% van beide typen woongemeenschappen. Geen enkele woongemeenschap heeft hierbij nooit problemen ondervonden.

4.3 *Selectiecriteria bij kiezen van nieuwe medebewoners*

Leeftijd

Voor vrijwel alle (93%) ouderenprojecten is leeftijd een selectie criterium bij het vinden van nieuwe bewoners. Bij meer-generatie projecten speelt dat bij iets meer dan de helft (55%).

Tabel 8. De maximum leeftijd voor nieuwe bewoners in woongemeenschappen

	Alleen ouderen	Meer generaties
geen limiet	26%	82%
45-64	4%	8%
65-69	31%	8%
70-74	31%	2%
75-80	8%	-
Totaal	100%	100%
(N)	(104)	(40)
$\chi^2 p < .05$		

Van de alleen-ouderen woongemeenschappen hanteert een kwart geen maximum leeftijd voor toetreding tot het project; de grote meerderheid van 74% doet dat wel (tabel 7). Bij de meer-generatie projecten hanteert slechts een minderheid (18%) een maximum leeftijd voor toetreding. Bij de ouderenprojecten met een limiet ligt de maximum leeftijd in 40% van de gevallen op 70 jaar of hoger; bij de meer-generatie gemeenschappen met een limiet ligt de grens vrijwel altijd onder de 70 jaar.

In de meeste (86%) alleen-ouderen woongemeenschappen wordt bij de selectie van nieuwe bewoners ook een minimum leeftijd aangehouden. Voor een derde van de woongemeenschappen (35%) ligt de grens op 50 jaar; bij ongeveer de helft (48%) op 55 jaar en in enkele gevallen (3%) ligt de minimum leeftijd op 60 of 65 jaar.

Overige selectiecriteria

Tabel 9. Criteria voor toelating tot de woongemeenschap (%)

	Alleen ouderen	Meer generaties	Fisher exact
mate van zelfredzaamheid	73%	60%	n.s.
bewuste keuze voor gemeenschappelijk wonen.	87%	95%	n.s.
de samenstelling van het huishouden	15%	45%	$p < .05$
de persoonlijke klik	49%	75%	$p < .05$

De *mate van zelfredzaamheid* is voor driekwart (73%) van de ouderenprojecten een criterium, bij meer-generatie woongemeenschappen wordt dat iets minder vaak genoemd (60%) (tabel 8).

Een *bewuste keuze voor gemeenschappelijk wonen* blijkt een vrijwel universeel criterium te zijn; het wordt genoemd door een grote meerderheid (87%) van de alleen-ouderen woongemeenschappen en bijna alle (95%) meer-generatie woongemeenschappen.

De *samenstelling van het huishouden* wordt vaker door meer-generatie woongemeenschappen genoemd als toelatingscriterium dan door alleen-ouderen (45% tegen 15%).

De *'persoonlijke klik'* bij de selectie van nieuwe bewoners speelt bij de helft (49%) van de alleen-ouderen en bij drie kwart (75%) van de meer-generatie woongemeenschappen een rol.

Bij deze vraag was ook weer een open categorie waar men vrij kon invullen welke andere dan de genoemde criteria worden gehanteerd. Het gaat dan om:

- *Bereidheid om bij te dragen in taken/beschikking over vaardigheden* (voor bijvoorbeeld bestuursfunctie): Door 5 alleen-ouderen en 3 meer-generatie woongemeenschappen wordt dit genoemd.
- *Betrokkenheid/motivatie*: door 3 van de alleen-ouderen en 2 van de meer-generatie woongemeenschappen wordt dit criterium genoemd, 2 keer in meer-generatie woongemeenschappen.
- *Passen in de woongemeenschap* ('leefstijl, opvattingen, opleidingsniveau', waarvan 1 keer oecumenisch) wordt 7 keer bij de alleen-ouderen en 3 keer bij meer-generatie woongemeenschappen genoemd.

Eigenschappen of kenmerken van de woongemeenschap die worden genoemd:

Bij alleen-ouderen woongemeenschappen: 'etnisch' (3 keer) 'affiniteit met kunst', 'geëmancipeerd', 'milieubewust' en 'willen wonen in prachtwijk.'

Bij meer-generatie woongemeenschappen: 'oecumenisch', 'milieubewust' en 'motivatie tot bijdrage aan gastopvang.'

4.4 *Problemen bij de werving van nieuwe bewoners*

Zoals we hierboven hebben gezien, kost het vaak moeite om nieuwe bewoners te vinden die voldoen aan het gestelde ideaalbeeld. Dat betekent echter nog niet dat er geen belangstelling is om in de woongemeenschap te komen wonen; we zagen al dat veel woongemeenschappen een wachtlijst hebben met soms wel meer dan 10 belangstellenden.

Zowel in de meeste (67%) alleen-ouderen woongemeenschappen als in meer-generatie woongemeenschappen (73%) heeft men op zichzelf dan ook voldoende belangstellenden voor toetreding tot de woongemeenschap wanneer er plaatsen vrij zijn. Maar al die belangstellenden zijn niet altijd ook geschikte bewoners.

Tabel 10. Redenen voor afwijzing van gegadigden (%)

	Alleen ouderen	Meer generaties	Fisher exact
te hoge leeftijd	52%	8%	p < .05
onvoldoende lichamelijke zelfredzaamheid	14%	10%	n.s.
onvoldoende sociaal-emotionele zelfredzaamheid	11%	23%	p = .05
onvoldoende bereidheid tot mantelzorg	3%	3%	n.s.
onvoldoende betrokkenheid	31%	45%	n.s.
onenigheid binnen de woongemeenschap over keuze	4%	5%	n.s.

Er doen zich diverse problemen voor bij de feitelijke werving (Tabel 10):

Te hoge leeftijd. Dit speelt een rol bij de helft van de ouderenprojecten, maar nauwelijks in de meer-generatie projecten.

Onvoldoende *lichamelijke zelfredzaamheid* is in een beperkt aantal gevallen een reden voor mislukken van de werving: in 14% van de ouderen en 10% van de meer-generatie projecten.

Onvoldoende *sociaal-emotionele zelfredzaamheid* wordt wat vaker door meer-generatie woongemeenschappen (23%) genoemd

als verklaring voor mislukte werving dan door ouderenwoongemeenschappen (11%).

Onvoldoende *bereidheid tot mantelzorg* is vrijwel nergens (3%) een factor van betekenis bij de werving.

Wat het meest wordt genoemd in beide soorten woongemeenschap is: *Gebrek aan betrokkenheid (op de gemeenschappelijkheid)* 31% van de alleen-ouderen woongemeenschappen en 45% van de meer-generatie woongemeenschappen noemt dit als een breekpunt.

Een paar illustratieve antwoorden:

Alleen-ouderen

‘mensen blijken meer voor de woning dan voor gemeenschappelijk wonen te kiezen’

‘gebrek aan motivatie of sociale vaardigheid’

Meer-generatie

‘te grote stap naar gemeenschappelijk wonen’

‘kandidaat heeft vertekend beeld van gemeenschappelijk wonen’

‘teveel aanmeldingen van mensen met problemen: drugs, psychisch, geldproblemen, a sociaal’

Onenigheid binnen de woongemeenschap in de beoordeling van sollicitanten zou ook een reden kunnen zijn voor mislukking van de werving. Dit blijkt echter heel weinig voor te komen (4 - 5%).

Afhaken van belangstellenden

Werving mislukt niet alleen doordat de woongemeenschap de sollicitant niet geschikt vindt, maar ook andersom, namelijk doordat de belangstellende afhaakt. Daar kunnen ook weer diverse redenen voor zijn.

Tabel 11. Redenen voor afhaken van gegadigden (%)

	Alleen ouderen	Meer generaties	Fisher exact
leeftijdsamenstelling van de woon- gemeenschap	38%	65%	n.s.
angst voor zorgplicht	13%	3%	p < .05
vereiste zelfredzaamheid	7%	18%	p < .05
sfeer in de woongemeenschap	9%	10%	n.s.
kleine woonruimte	37%	65%	p < .05
huurprijs	18%	25%	n.s.

1. Redenen die verband houden met woning

Grootte van de woonruimte is vooral bij meer-generatie woongemeenschappen regelmatig een breekpunt; 65% van de meer-generatie woongemeenschappen heeft hiermee te maken. Ook voor alleen-ouderen woongemeenschappen speelt dit, maar in mindere mate, namelijk bij 37%. In een aantal gevallen (respectievelijk 18% en 25%) speelt *de huurprijs* een rol.

Toelichtingen die verband houden met de woning/locatie:

Alleen-ouderen	Meer-generatie
Mensen vinden 'de (koop)woning te klein of te duur' (4 keer)	'inkomen niet conform 'eisen woning- bouwvereniging''
Ouderen wonen 'niet graag in een appartement'	'we hebben werving niet zelf in de hand'
'flats te klein'	'(koop) prijs'(meerdere malen)
'woonlasten' (huur, ook 'voor de gemeenschappelijke ruimten')	'te klein (voor echt)paren'
Niet willen wonen 'in prachtwijk'	'niet voldoen aan inkomenseisen'
'verkeerslawaaï'	'eenzaamheid van platteland'

2. Sociale redenen

In een kwart (23%) van de alleen-ouderen woongemeenschappen en 7% van de meer-generatie projecten heeft de mislukte werving te maken met kenmerken van de woongemeenschap. Bij 13% van de ouderenprojecten is *de (gevreemde) zorgplicht* een reden voor afha-

ken; bij de meer-generatie woongemeenschappen speelt dit nauwelijks (3%).

Anders dan men wellicht zou verwachten is *de gevraagde zelfredzaamheid* in meer-generatie woongemeenschappen vaker een breekpunt dan in de ouderen-woongemeenschappen (18% tegen 7%). De *sfeer in de woongemeenschap* wordt weinig genoemd (9%) als reden voor afhaken.

3. Overige redenen waarom potentiële medebewoners afhaken:

Alleen-ouderen	Meer-generatie
'verwachte bijdrage aan gemeenschappelijke activiteiten'	'angst voor verlies privacy' (meerdere malen)
'stap te groot'	'verwachte deelname' (aan gemeenschappelijke activiteiten)
'te veel gemeenschappelijk'	'verwachting bijdrage in begeleiding' (van gasten)
'angst om met zorgtaken belast te worden' (meerdere keren)	'visieverschillen'
'woongemeenschap te oud'	'huisdier niet toegelaten'
'lange wachttijd'	'in andere levensfase' gekomen (gaat hier om vertrek medebewoner)

De *lange wachttijd* wordt het vaakst genoemd als verklaring voor het afhaken van potentiële medebewoners. Dit probleem wordt door 14 alleen-ouderenwoongemeenschappen en door 5 meer-generatie woongemeenschappen genoemd.

Gezochte medebewoners op dit moment

Een beperkt aantal woongemeenschappen (36 ouderen en 13 meer-generatie) zoekt op dit moment alleenstaande medebewoners. In veel alleen-ouderen woongemeenschappen gaat de voorkeur uit naar een man van 50 - 60 jaar (gemiddelde 59 jaar). Meer-generatie woongemeenschappen hebben ook eerder een voorkeur voor mannen dan vrouwen, waarbij de gewenste leeftijd sterk varieert van 30 tot 65 jaar (gemiddelde 41 jaar).

Ruim de helft van de alleen-ouderen woongemeenschappen zoeken een (echt)paar, tegen slechts een zesde van de meer-

generatie woongemeenschappen. De gewenste leeftijd van het gezochte (echt)paar varieert bij de alleen-ouderen woongemeenschappen van 50- tot 65jaar (gemiddelde 60 jaar) en bij de meer-generatie woongemeenschappen van 40 tot 60 jaar (gemiddelde 50 jaar).

5 Zorg voor elkaar

Zorg voor elkaar is een belangrijk aspect van het gemeenschappelijk wonen. Vooral voor ouderen die zolang mogelijk zelfstandig willen blijven is het van belang te weten hoe het gesteld is met hun zorgpositie binnen de woongemeenschap. In dit onderzoek verstaan wij onder zorgpositie 'het geheel van iemands informele en formele zorgrelaties.' Tijdens het onderzoek bleek de term 'mantelzorg' vaak belast te zijn door de juridische associatie met 'gebruikelijke zorg' zoals die door het Centrum Indicatiestelling Zorg (CIZ) wordt gehanteerd bij de beoordeling van het recht op thuiszorg. In de vragenlijst hebben wij echter nadrukkelijk mantelzorg gedefinieerd als 'alle kort of langer durende onbetaalde persoonlijke diensten; dat omvat bijvoorbeeld lichamelijke verzorging bij ziekte, boodschappen doen, kinderoppas of planten water geven.' Achteraf gezien lijkt de wederkerige zorg binnen woongemeenschappen wellicht beter te kunnen worden benoemd met termen als 'medezorgzaamheid' of 'burenhulp.'

In dit hoofdstuk gaan we aan de hand van de enquêtegegevens en de interviews nader in op het thema zorg. We kijken eerst in hoeverre er in de woongemeenschappen sprake is van zorgbeleid. Vervolgens besteden we aandacht aan de zorgpraktijk en aan de mogelijke problemen die zich daarbij voordoen. We ronden af met een blik op de toekomst en de mogelijke gevolgen van de invoering van de Wmo voor de zorgpositie van ouderen in woongemeenschappen.

5.1 Formeel zorgbeleid van woongemeenschappen

In de enquête zijn drie vragen gesteld over het formele beleid van de woongemeenschap voor de onderlinge zorg. De eerste vraag is of zorg voor elkaar een officiële doelstelling is van de woongemeen-

schap en als zodanig is vastgelegd in de statuten of het reglement. Bij de helft (50%) van de ouderen-woongemeenschappen is dit het geval; bij de meer-generatie woongemeenschappen minder vaak, namelijk bij 20%. Soms wil men dat ook heel bewust niet. Dit 'moet en mag het ook niet worden', aldus de toelichting van een van de woongemeenschappen.

De tweede vraag was of er feitelijk ook een gemeenschappelijk beleid is voor professionele zorg, want al staat het doel van onderlinge zorg in de statuten, dan betekent dat niet automatisch dat men ook gemeenschappelijk iets geregeld heeft over hoe om te gaan met professionele zorg. Een dergelijk formeel beleid is er in bijna geen enkele woongemeenschap, namelijk bij slechts 10% van de alleen-ouderen woongemeenschappen en slechts 3% van de meer-generatie woongemeenschappen. In één alleen-ouderen woongemeenschap is er een geregelde samenwerking met een zorginstelling, in een andere worden 'groepsgewijs informatieavonden over zorginstellingen' georganiseerd.

De derde vraag over het zorgbeleid was in hoeverre er afspraken zijn gemaakt over onderlinge mantelzorg. Dit wordt vaker gedaan dan beleid maken over professionele zorg. In een kwart (25%) van de alleen-ouderen woongemeenschappen en een vijfde (18%) van de meer-generatie woongemeenschappen zijn afspraken gemaakt over onderlinge mantelzorg.

Er is een zekere achterdocht te bespeuren, soms gebaseerd op feitelijke ervaringen, om beschouwd te worden als een familiehouden. Op de vraag of men dezelfde zorgplicht accepteert voor medebewoners zoals die gebruikelijk is in familieverbanden, zegt de grote meerderheid expliciet 'nee' (88% ouderen en 79% meer-generatie woongemeenschappen).

De overige woongemeenschappen vinden het geheel of gedeeltelijk terecht dat zij door zorginstellingen als een familieverband worden gezien met onderlinge mantelzorgplicht.

In de toelichtingen die ouderenprojecten geven over de inhoud van het gemeenschappelijke beleid wordt dit heel vaak (32 keer) getypeerd als burenhulp. Dat geldt in veel mindere mate voor meer-generatie woongemeenschappen.

Burenhulp (zoals kortdurende hulp bij ziekte en hand en spandiensten voor elkaar) wordt door 32 van de alleen-ouderen woongemeenschappen en door 5 van de meer-generatie woongemeenschappen verleend en als volgt toegelicht:

Alleen-ouderen woongemeenschappen:

- 'informele burenhulp voor korte duur',
- 'geven alleen burenhulp'
- (er is) 'een lijst waarop iedereen diensten aanbiedt'
- '... wandelen met rolstoel, ziekenhuisbezoek, bespreken van probleemgevallen',
- '(eerste week) koken, boodschappen doen. Daarna wordt professionele hulp ingeschakeld'
- 'We zijn er voor elkaar als het nodig is'

Maar men is ook voorzichtig:

- 'incidentele zorg, niet structureel... gecoördineerd door werkgroep 'Onderlinge Hulp''
- 'elke bewoner kiest een persoon om hulp aan te vragen, alleen kleine diensten'
- 'geen lichamelijke zorg'
- 'gelet op de leeftijd kan er ook geen mantelzorg onderling gegeven worden'
- 'langdurige zorg zelf regelen'

Ook worden duidelijk grenzen aangegeven:

- 'we willen het per se geen mantelzorg noemen, i.v.m. criteria die de Wmo hanteert'
- 'wat we absoluut niet doen is douchen, wassen, eten geven'

Meer-generatie woongemeenschappen:

- 'we zijn geen gemeenschap van hulpbehoevenden en hebben ook geen zorgplicht, maar we helpen elkaar graag *als het nodig is*'
- 'hangt af van welke gasten wij in huis hebben'(woongemeenschap met tijdelijke opvang)
- 'kinderoppas'

Het belang van aandacht en verantwoordelijkheid voor elkaar wordt door alleen-ouderen woongemeenschappen 4 keer afzonderlijk genoemd:

- 'contactlegging, naar elkaar omzien'
- 'we heten niet voor niets 'Voormekaar.' Bieden een luisterend oor'
- 'aangeven dat je 's morgens bent opgestaan (kaartje aan voordeur)'

Een illustratieve toelichting hiervan bij meer-generatie woongemeenschappen:

'vragen en problemen worden gezamenlijk besproken en naar oplossingen naar draagkracht gezocht'

Interviewgegevens over beleid inzake sociale relaties en zorgrelaties

Ook in de interviews met in het bijzonder de bewoners/ bestuursleden van de tien geselecteerde woongemeenschappen, is gevraagd naar het beleid van hun woongemeenschap ten aanzien van (interne en externe) sociale relaties en zorgrelaties. Ook is daarbij de vraag gesteld of dit beleid schriftelijk is vastgelegd.

Het beleid ten aanzien van sociale relaties is in de meeste woongemeenschappen niet vastgelegd. Van de bewoners worden wel bepaalde dingen verwacht, bijvoorbeeld dat ze af en toe meedoen aan activiteiten of meehelpen met het onderhoud van de tuin. Sommige woongemeenschappen hebben een logeerkamer beschikbaar als er mensen willen blijven logeren, waarvoor al dan niet regels zijn vastgesteld. Eén woongemeenschap heeft de regel dat als een persoon blijft logeren, de logeerkamer voor maximaal drie dagen gehuurd mag worden. Als men langer van de logeerkamer gebruik wil maken is daarvoor toestemming nodig van het bestuur. Ook geeft een van de woongemeenschappen aan dat bij het aannemen van nieuwe bewoners rekening wordt gehouden met de sociale relaties. Als blijkt dat een van de bewoners een nare verstandhouding heeft met de aspirant-bewoner kan bezwaar worden aangetekend.

Een van de woongemeenschappen is bedoeld voor alleenstaanden. Bewoners die een relatie krijgen, mogen er wel blijven wonen, maar binnen de woongemeenschap niet samenwonen.

Beleid inzake zorgrelaties

Alle besturen van woongemeenschappen die we gesproken hebben, hanteren het uitgangspunt dat de bewoners zelfredzaam dienen zijn. Dit staat in de meeste gevallen vastgelegd in de statuten. Een enkele woongemeenschap geeft aan geen regels te hebben wat zorgrelaties betreft.

Als een bewoner professionele zorg nodig heeft dan moet hij of zij dat zelf regelen. Ook daar zijn de woongemeenschappen het over eens. Men is natuurlijk wel bereid om elkaar te helpen bij 'normale ziektes' (zoals een buurvrouw die een griepje heeft), bijvoorbeeld door het doen van de boodschappen. Eén woongemeenschap heeft dit ook officieel in de statuten vastgelegd onder de term 'nabuurchap.' Maar verder is het onderscheid tussen burenhulp en (mantel)zorg heel helder: 'Zodra het in de richting van verpleging gaat moet de professionele zorg er aan te pas komen of de familie. Alles doen we via de kinderen of andere familieleden.' In de meeste gevallen is niet schriftelijk vastgelegd wat men onder burenhulp verstaat. 'Dingen groeien op een gegeven moment. Zo heeft iedereen wel een sleutel van iemand anders zodat er altijd iemand naar binnen kan als het moet.'

Invloed van leeftijd op zorgbeleid

Een paar woongemeenschappen hebben nog amper met zorg te maken, dus zij zien nog geen probleem in de leeftijdsopbouw van de woongemeenschap. Maar de meeste woongemeenschappen hebben wel te maken met veroudering en constateren dat veroudering in het algemeen betekent dat de zorgbehoefte toeneemt. De consequentie hiervan kan zijn dat een woongemeenschap niet meer alle taken zelf kan doen, of dat men het vervelend vindt dat alles op de schouders neerkomt van de jongere bewoners. Hiervoor worden oplossingen gezocht, bijvoorbeeld door zorgetaken uit te besteden: 'Hiervoor hebben we mensen ingehuurd. Bijvoorbeeld tuiniers en een schoonmaakster voor de gemeenschappelijke ruimte.'

Gemeenschappelijk beleid op het gebied van zorg

Er zijn twee alleen ouderen-woongemeenschappen die over zorg helemaal niets hebben opgenomen in hun huishoudelijk reglement en/of statuten. Zoals een van de bestuursleden het verwoordt: 'Wij zijn geen zorggroep.' De overige woongemeenschappen voeren wel beleid op dit gebied. We hebben hieronder een onderverdeling gemaakt tussen zelfredzaamheid, mantelzorg (intern en extern) en professionele zorg.

De zelfredzaamheid / zelfzorg van de bewoners

Zoals al eerder aangegeven staat bij de meeste woongemeenschappen het feit dat de bewoners zelfredzaam moeten zijn beschreven in de statuten: 'Je moet zelfstandig kunnen wonen', zoals een woongemeenschap het omschrijft. Maar aan de andere kant, als iemand beperkte professionele hulp nodig heeft, welke verder niet belemmerend is (bijvoorbeeld huishoudelijke hulp), hoeft dat geen probleem te zijn.

Interne mantelzorg (door bewoners eigen woongemeenschap)

Onder interne mantelzorg verstaan de woongemeenschappen duidelijk ook burenhulp. Dit is in sommige gevallen vastgelegd in de statuten. 'In het huishoudelijk reglement staat bijvoorbeeld dat je voor elkaar een boodschapje doet als het nodig mocht blijken.' Maar de woongemeenschappen geven aan dat het dan wel om betrekkelijke lichte, tijdelijke en/of gemakkelijke dingen moet gaan. Eén woongemeenschap vindt burenhulp zo vanzelfsprekend dat het niet vastgelegd hóeft te worden: 'Daar hebben we geen beleid in, het gebeurt gewoon.'

Externe mantelzorg (door familie, vrienden)

Hier hebben de woongemeenschappen niets over vastgelegd. Wel hanteren veel woongemeenschappen de regel (zonder dat deze officieel is vastgelegd) dat de familie standaard wordt ingelicht en/of ingeschakeld als een bewoner meer zorg dreigt nodig te hebben. 'Als het echt nodig mocht blijken te zijn stellen we de familie op de hoogte', geeft een van de bestuursleden aan.

Professionele zorg

Niet alle woongemeenschappen hebben beleid vastgelegd als het gaat om het inschakelen van professionele zorg: 'daar zorgt iedereen zelf voor.' Maar de meerderheid van de woongemeenschappen heeft dit wel vastgelegd. Als een bewoner niet meer zelfredzaam is en echt zorg nodig heeft moet te allen tijde professionele hulp worden ingeschakeld.

5.2 De zorgpraktijk

Bij de interviews hebben wij zowel aan de bewoners/bestuurleden als ook aan de bewoners van de woongemeenschappen de vraag voorgelegd hoe men in de praktijk met zorg omgaat. Daarbij ging het om de verwachting vooraf, de huidige zorgbehoefte van de bewoners en de zorgverlening door bewoners.

Verwachting vooraf over zorg

Zonder uitzondering geven de bewoners aan dat het vanaf het begin toen men bij de woongemeenschap kwam duidelijk was wat men wel of niet kon verwachten over zorg. Dit is mondeling gecommuniceerd en in veel gevallen vastgelegd in de statuten. Het komt erop neer dat de bewoners zelfredzaam moeten zijn, en dat ze zorg zelf moeten regelen; elkaar verzorgen is niet de bedoeling. Aan de andere kant wordt wel verwacht dat men wel eens iets doet voor de ander, ook dit is in veel gevallen vastgelegd.

Een van de bewoners geeft het heel treffend aan: 'Zo gaat het er ook aan toe als je in een gewone straat gaat wonen, dan moet je je ook kunnen redden. Maar je helpt elkaar wel, zoals je ook een goede buurman/vrouw zou helpen.'

In de buitenwereld kunnen de verwachtingen op dit gebied te hoog zijn. Zo komt het voor dat familieleden teveel verwachten van onderlinge zorg in een woongemeenschap. Het gevaar bestaat dan dat de familie de bewoners teveel loslaat en ervan uitgaat dat het wel gedaan of geregeld wordt.

Zorgbehoefte bewoners

Uit de interviews met de bewoners/bestuursleden blijkt dat iedere woongemeenschap zo zijn ervaringen heeft met bewoners die zorgbehoefstig zijn of zijn geweest. Dat kan heel divers zijn. Van bewoners die gebruik maken van huishoudelijke hulp, tot mensen die zowel mantelzorg als professionele hulp krijgen. Huishoudelijke hulp wordt vrij vaak ingeschakeld, de zwaardere zorg wordt minder vaak genoemd.

Een van de vijf alleen-ouderen woongemeenschappen waar interviews zijn gehouden heeft relatief veel zorgbehoefstige bewoners van hoge leeftijd: 'Ik denk dat zo'n 6 personen zorg nodig hebben, zoals het toedienen van medicatie en huishoudelijke hulp. Die mensen dragen allemaal ook een alarm met zich mee. Dit is de oudere groep. We hebben zelfs een rolstoel en rollator in de berging voor als het nodig is.'

Ook is aan de bewoners gevraagd of men zelf wel eens behoefte heeft aan zorg. Daarbij is onderscheid gemaakt tussen mantelzorg (intern of extern) en professionele zorg.

A. Interne mantelzorg (door bewoners eigen woongemeenschap)

Als het gaat om interne mantelzorg hebben de meeste bewoners hier ervaring mee. Iedereen wordt wel eens gevraagd om kleine klusjes te doen. Voorbeelden die worden genoemd zijn technische klusjes, zoals het installeren van de TV of het plakken van de fietsband, het laten doen van een boodschapje, of hulp vragen bij oogdruppels. Verder hebben sommige bewoners in het verleden tijdelijk hulp gekregen van bewoners toen ze ziek waren (gebroken arm, gebroken knie, blindedarmontsteking). 'Toen ik met mijn arm in de mitella moest was het heel fijn dat ik iedere dag maar aan tafel hoefde te schuiven en verder niets hoefde te doen; ook niet de afwas. Dat is de enige keer geweest dat ik wat hulp nodig had en het was heel fijn om dat te krijgen.'

Aan de andere kant geven veel bewoners aan dat zij veel zelf regelen of hun kinderen inschakelen. Bij een van de echtparen die we hebben gesproken geeft de echtgenote aan dat zij zelf veel aan mantelzorg voor haar partner verricht. 'Mijn man heeft behoefte aan zorg en hem verzorg ik iedere dag.'

B. Externe mantelzorg (door familie, vrienden)

Externe mantelzorg komt maar weinig voor bij de geïnterviewden. Men is nog prima in staat om alles zelf te doen. 'We zijn nog heel erg fit en doen alles zelf.' Daarbij geven sommige bewoners aan het ook niet fijn te vinden om bijvoorbeeld de kinderen hiermee lastig te vallen. 'We hebben ook nog nooit hulp van de kinderen gehad. Toen we hier kwamen wonen hebben we het werk, zoals schilderen, uitbesteed en de kinderen er niet mee lastig gevallen.'

Een enkele bewoonster krijgt wel regelmatig hulp van de kinderen omdat haar echtgenoot is overleden.

C. Professionele zorg

Enkele geïnterviewde bewoners maken gebruik van professionele zorg. Het gaat dan bijvoorbeeld om hulp in de huishouding, of hulp bij het douchen. Eén bewoonster krijgt psychologische steun omdat ze heel intensief haar man verzorgt. De overige bewoners hebben nog nooit professionele zorg nodig gehad. 'Hier hebben we gelukkig nog nooit een beroep op hoeven doen.'

Tenslotte hebben alle woongemeenschappen wel eens meegemaakt dat bewoners de woongemeenschap moesten verlaten wegens gezondheidsproblemen.

In de meeste gevallen gaat het om dementie, soms om andere fysieke kwalen. De meeste woongemeenschappen hebben een of meerdere sterfgevallen gehad. Verder zijn er bewoners die tijdelijk naar een verzorgingstehuis gaan omdat ze ziek zijn geworden, en dan na verloop van tijd weer terugkomen.

Zorgverlening door bewoners

Onder mantelzorg verstaan de geïnterviewde bewoners over het algemeen het uitvoeren van lichte klussen voor elkaar. Met uitzondering van één LVGO woongemeenschap: Zij beschouwen mantelzorg als iets méér dan dat. 'Mantelzorg doen we daarom niet. Anders worden we wel door elkaar op de vingers getikt.'

De overige bewoners hebben allemaal wel eens met mantelzorg te maken; dat hoort erbij als je in een woongemeenschap gaat wonen. Maar men benadrukt daarbij wel dat het moet gaan om lichte klus-

jes, zoals boodschappen doen, koffie of thee zetten, banden plakken, de katten eten geven, etc. Want: 'We komen hier om te wonen, niet om te verzorgen.' Het gebeurt overigens vaak dat mensen zorg aanbieden. Een van de woongemeenschappen houdt zelfs een lijst bij waarop te zien is wie welke zorg biedt. 'Zo sta ik reserve bij de autodiensten.'

Sommige bewoners doen meer, maar het gaat om uitzonderingsgevallen, want men beseft dat het eigenlijk niet de bedoeling is. 'Het is wel eens voorgekomen dat ik een medebewoonster heb geholpen onder de douche. Dat is eigenlijk niet de bedoeling maar ik ben bejaardenverzorgster geweest en deze mevrouw ken ik heel goed. Die mevrouw had hulp aangevraagd bij de zorg en het duurde gewoon te lang voordat er hulp kwam.' Of zoals een andere bewoner aangeeft: 'Als ik eerlijk ben dan is de grens al overschreden. De grens is dat er uitzicht moet zijn op verbetering. De gedachte in de woongemeenschap is dat het tijdelijk moet zijn. Dat is het in dit geval niet.'

Daarbij vindt men de grens tussen mantelzorg en professionele zorg duidelijk. Als de zorgvraag meer inhoudt dan het uitvoeren van een simpel klusje, met andere woorden 'als het echte zorg wordt' of 'als iemand niet meer voor zichzelf kan zorgen' (denk aan hulp in de huishouding, hulp bij het douchen en aankleden), moet men professionele hulp inschakelen. Bij sommige woongemeenschappen is dit expliciet in het reglement opgenomen.

Daarbij worden wel wat nuances aangegeven. Het is bijvoorbeeld een ander verhaal als de eigen partner verzorgd moet worden. 'Wanneer geef je het dan uit handen?' Een andere bewoner geeft aan dat het wel leuk moet blijven en dat je het graag moet doen. 'Het moet geen belasting worden.'

Een enkele bewoner geeft aan waar het onderscheid tussen interne en externe mantel zorg volgens haar ligt. De kleine klussen doen de medebewoners, de grotere klussen (zoals het uitzoeken of wassen van de kleding) doet haar familie.

Ook in de enquête is uitvoerig stilgestaan bij de zorgverlening in de woongemeenschappen. Hier blijkt dat de meeste woongemeenschappen wel met mantelzorg te maken hebben. In ongeveer een

derde van alle woongemeenschappen wordt regelmatig mantelzorg verleend; in de andere gevallen minder regelmatig, maar afhankelijk van de situatie wel zo nu en dan. Bij de helft (48%) van de alleen-ouderen woongemeenschappen en driekwart (78%) van de meer-generatie woongemeenschappen is er een algemene bereidheid tot kortdurende mantelzorg. Opmerkelijk is dat een vijfde van de ouderen-woongemeenschappen aangeeft dat zij die bereidheid niet hebben tegen slechts één (=2,5%) meer-generatie woongemeenschap.

Verder geeft een aantal woongemeenschappen aan dat het van de situatie afhangt. Aangenomen mag worden dat dit ook in de andere woongemeenschappen een rol speelt.

De zorg die in de praktijk wordt verleend is afhankelijk van een aantal factoren.

In de eerste plaats speelt de (aard van) de relatie tussen zorgvrager en zorgverlener een rol, zowel in alleen-ouderen als meer-generatie woongemeenschappen:

Overzicht van toelichtingen bij deze vraag:

Alleen-ouderen woongemeenschappen <i>Afhankelijk van relatie</i> 'als iemand goed bevriend is'	Meer-generatie woongemeenschappen 'afhankelijk van onderlinge relatie' 'afhankelijk van verstandhouding' 'bij bekende'
Alleen-ouderen woongemeenschappen <i>Afhankelijk van ernst</i> 'bij calamiteiten'	Meer-generatie woongemeenschappen 'afhankelijk van soort zorg en tijd/ energie'
Alleen-ouderen woongemeenschappen <i>Afhankelijk van netwerkzorgvrager</i> 'als iemand geen familie heeft'	Meer-generatie woongemeenschappen

Alleen-ouderen
woongemeenschappen
Afhankelijk van zorggever

Meer-generatie
woongemeenschappen

‘persoonlijke beslissing of en hoe
iemand helpt’
‘afhankelijk van potentiële mantel-
zorger’

Alleen-ouderen
woongemeenschappen
En: Wat/Wanneer niet?
‘niet langer dat een maand.’
‘bij veel verzorging: thuiszorg in-
schakelen’

Meer-generatie
woongemeenschappen

‘geen fysieke zorg’

Uit de enquête blijkt verder dat de bereidheid tot langer durende (meer dan een maand) mantelzorg aanzienlijk kleiner is dan de bereidheid tot kortdurende zorg. Ruim de helft van de alleen-ouderen woongemeenschappen heeft die bereidheid nadrukkelijk niet, en bij de overige alleen-ouderen woongemeenschappen is het afhankelijk van de inzet van familie en andere omstandigheden.

Een toelichting die deze vrij algemene houding illustreert: ‘(Wij) zijn geen zorg of bejaardencentrum. Helpen wel, maar hebben en zijn geen mantelzorg’.

Bij de meer-generatie woongemeenschappen is er een minderheid van 20% die categorisch afwijzend staat tegen de uitvoering van langer durende mantelzorg. Een iets groter deel (23%) is daar categorisch wél toe bereid. Bij iets meer dan de helft van de meer-generatie woongemeenschappen hangt dit af van de situatie en de inzet van familie en vrienden.

Verantwoordelijkheid bij langdurige ziekte

In meer dan een derde van de woongemeenschappen (ouderen 40%, meer-generatie 36%) blijven de bewoners die zorg nodig hebben zélf verantwoordelijk voor de (organisatie van de) mantelzorg. Familie of vrienden nemen bij een minderheid van de gevallen (14% ouderen, 5% meer-generatie) de verantwoordelijkheid. Slechts in 4% van

de gevallen wordt dit door medebewoners gedaan. Dit getal is enigszins misleidend; het gaat hier om wie de regie voert. Bijna de helft van de woongemeenschappen geven aan dat dit per situatie verschilt. Vaak is iemand zelf, maar wel in samenwerking met familie of vrienden, verantwoordelijk.

Mantelzorg door en aan familieleden of vrienden (van buiten het project)

In 62% van de alleen-ouderen woongemeenschappen wordt regelmatig mantelzorg verleend door (externe) familieleden of vrienden. In 26% gebeurt dat soms en in 13% komt het nooit voor. Bij de meer-generatie projecten liggen deze cijfers ongeveer gelijk: 59% regelmatig, 31% soms en 10% nooit.

Een betrekkelijk opmerkelijk gegeven, daar een voor de hand liggende verwachting, is dat familie of vrienden van bewoners van alleen-ouderen woongemeenschappen vaker mantelzorg zullen bieden.

Vanuit alleen-ouderen woongemeenschappen wordt minder vaak mantelzorg aan familie en vrienden gegeven dan vanuit meer-generatie woongemeenschappen, namelijk 21 tegen 44% regelmatig en 18 tegen 26% soms.

Deze cijfers zijn meer in overeenstemming met wat logischerwijs te verwachten is.

Door één van de alleen-ouderen woongemeenschap wordt kinderopas (als externe verleende dienst) genoemd.

In een meer-generatie woongemeenschap is een van de reacties: 'merkwaardige vraag, daarvoor ga je niet in een CW project wonen' - mogelijk is gemeenschappelijk wonen in dat geval een manier om te ontkomen aan familieverplichtingen.

De zorg van of aan familie en vrienden buiten de woongemeenschap leidt zelden (93% en 86%) tot problemen. Als dit toch gebeurt, gaat het enerzijds bijvoorbeeld om gebrekkige voorzieningen en organisatie van de institutionele zorg, waardoor familie in moet springen. Anderzijds gaat het om het beslag dat die zorg op mensen legt, die daardoor minder kunnen deelnemen aan gemeenschappelijke activiteiten in de woongemeenschap.

5.3 *Zorgproblemen*

In de interviews is aan de bewoners/bestuursleden gevraagd hoe men omgaat met knelpunten op het gebied van zorg. Er is één woongemeenschap die tot nu toe (nog) geen knelpunten heeft ondervonden. De meeste andere kunnen voorbeelden geven, met de nuancering dat het meestal om incidenten gaat. Een knelpunt ontstaat als de zorg te lang moet worden verleend, of als de zorgbehoefte te groot wordt. Knelpunten worden individueel aangepakt. Bijvoorbeeld via het bestuur ('de voorzitter gaat praten met diegene als wij bijvoorbeeld hebben geconstateerd dat iemand toch wat meer zorg nodig heeft') of onderling. De familie moet daarbij tijdig worden ingeschakeld.

In een enkel geval ervaren bewoners een knelpunt niet als zodanig omdat iemand een hele goede band met de zorgvragende heeft en het ervoor over heeft om hem of haar wat intensiever te verzorgen. Maar dat het eigenlijk niet de bedoeling is, daar is men het wel over eens.

Daarbij geeft een bestuurslid van een woongemeenschap aan dat het soms een probleem is dat de familie, die op een gegeven moment wordt ingeschakeld, het probleem niet zo ziet. 'Dan gaan ze er te snel van uit dat de woongemeenschap de zorg wel wil overnemen. Bovendien zien wij elkaar veel vaker dan dat onze familieleden ons zien en daarom heb je soms dingen eerder in de gaten.'

Ook aan de bewoners hebben wij gevraagd of zij wel eens problemen ervaren op het gebied van zorg. Een meerderheid van de bewoners blijkt nog geen ervaring te hebben gehad in het vragen van zorg. 'We hebben er zelf nog niet mee te maken.' Of medebewoners wel eens problemen op dit gebied hebben gehad weet men niet zo goed. Een van de bewoners geeft aan dat men het vragen van zorg wel duidelijk als een drempel ervaart. Degenen die wel ervaring hebben met het vragen van zorg, geven echter zonder uitzondering aan dat er in de praktijk nooit problemen zijn geweest: 'Als ik zorg nodig heb krijg ik het ook.'

Ook uit de enquête blijkt dat er wel eens problemen zijn op het gebied van zorg, maar hier gaat het om een minderheid. Door 21% van de alleen-ouderen woongemeenschappen en 13% van de meer-generatie woongemeenschappen wordt aangegeven dat de mantelzorgbehoefte van bewoners wel eens een probleem is.

De open vraag naar voorbeelden van zorgproblemen leverde een schat aan informatie op over de aard van die problematiek.

Problemen die woongemeenschappen tegenkomen:

Alleen-ouderen
woongemeenschappen

Problemen met verwachtingen

‘men verwacht soms meer dan de bedoeling is’

Meer-generatie

woongemeenschappen

Alleen-ouderen
woongemeenschappen

Aard van de zorgvraag/ problematiek

‘wakker maken ‘s nachts (te zwaar)’

‘te zware lichamelijke problematiek’

‘in gevallen van beroerte, dementie, worden we wel op de proef gesteld’

Meer-generatie

woongemeenschappen

‘iemand van 86 jaar naar sterven begeleid’

Alleen-ouderen
woongemeenschappen

Problemen bij de zorgvrager

‘men miskent eigen behoefte aan hulp’

‘sommige hulpvragers laten zich verwennen’

‘bewoner geeft verlies zelfstandigheid niet gemakkelijk toe’

Meer-generatie

woongemeenschappen

<p>Alleen-ouderen woongemeenschappen <i>Problemen bij zorgverlener</i> ‘bewoners kunnen niet ‘nee’ zeggen’</p> <p>‘zijn allemaal ouder’ (ondanks afspraken hierover) ‘toch altijd dames die hulp bieden’</p>	<p>Meer-generatie woongemeenschappen</p> <p>‘demente bejaarde werd te lang verzorgd’</p>
<p>Alleen-ouderen woongemeenschappen <i>Problemen met professionele hulpver- lening</i> ‘te lange wachtlijsten. Blijven te lang thuis’</p> <p>‘slechte inschatting van de situatie door hulpverleners’ ‘wachtijd voor opname in verpleeghuis duurt te lang’ ‘dementie. Er was professionele zorg nodig (maar) geen plaats voor opna- me.’ ‘doktoren en ziekenhuizen denken dat woongemeenschap eigen mantelzorg heeft’ ‘slechte inschatting van de situatie van de hulpbehoevende door hulpverleners’</p>	<p>Meer-generatie woongemeenschappen</p> <p>‘zorg van buiten geeft organisato- rische problemen: afstemming, bureaucratie.’</p>
<p>Alleen-ouderen woongemeenschappen <i>Overige externe reacties</i> ‘kinderen geven te laat aan dat iets niet goed is’ ‘naaste familie ziet woongemeen- schap als zorgverlener’</p>	<p>Meer-generatie woongemeen- schappen</p> <p>‘demente bejaarde werd te lang verzorgd’</p>

5.4 De Wmo en verwachtingen voor de toekomst

Met de invoering van de Wet maatschappelijke opvang (Wmo) wordt het publieke zorgbeleid gedecentraliseerd en gereorganiseerd. Sommigen vrezen dat dit in veel gemeenten leidt tot vermindering van thuiszorg.

In de interviews hebben wij de bewoners gevraagd wat zij verwachten van de Wmo als het gaat om zorg. De Wmo blijkt voor de meeste bewoners nog een vaag of abstract begrip te zijn. Men heeft dan ook geen idee wat de gevolgen van de invoering van de Wmo kunnen zijn. Zorg heeft men in veel gevallen nog niet nodig en men denkt er zelfs liever niet over na wat de gevolgen zouden kunnen zijn. Bij een van de woongemeenschappen heeft het bestuur een informatiemiddag over de Wmo georganiseerd.

Degenen die wel een beeld van de Wmo hebben zijn veelal negatief. Bewoners hebben het idee dat het tegenwoordig langer duurt voordat je hulp krijgt, dat de zorg steeds minder wordt, en dat je voor alles moet bijbetalen.

Ook in de enquête worden twee vragen gesteld over de Wmo. De eerste was of men verwacht dat bewoners van woongemeenschappen door de invoering van de Wmo minder snel in aanmerking zullen komen voor thuishulp dan bewoners in reguliere woonsituaties. Dit in verband met signalen die wijzen op enige onrust binnen het groepswonen van ouderen over de gevolgen van de invoering van de Wmo voor woongemeenschappen. Als verwijzinstanties ervan uitgaan dat leden van een woongemeenschap elkaar mantelzorg zorg verlenen is aannemelijk dat dit consequenties heeft voor de toewijzing van (professionele) hulp en zorg.

Op de vraag of men hier ongerust over is antwoordt 16% van de alleen ouderen woongemeenschappen bevestigend. Opvallend is dat binnen vrijwel evenveel meer-generatie woongemeenschappen die onrust ook voorkomt. (17%)

De tweede vraag was of men al ervaring heeft opgedaan met de invoering van de Wmo; hierop antwoordt 14% respectievelijk 15% bevestigend.

Tabel 12. *Verwachte en ervaren effecten van de Wmo (%)*

	alleen ouderen	meer generaties	Fisher Exact
verwachting minder thuiszorg dan reguliere woonvormen	17%	16%	n.s.
iets gemerkt van invoering Wmo	14%	15%	n.s.

De toelichtingen van de alleen-ouderen woongemeenschappen geven een beeld van ervaringen met de Wmo en daarmee verbonden veranderingen in de (thuis)zorg.

Zes alleen-ouderen woongemeenschappen wijzen erop dat de zorg veel duurder en de wachttijden langer zijn geworden:

Van thuiszorg naar alfahulp betekent:

‘van 12.50 naar 20 euro per uur’, maar ook:

‘steeds een andere in plaats van vertrouwde hulp’

In meerdere alleen-ouderen woongemeenschappen heeft men de indruk dat bewoners van een woongemeenschap langer moeten wachten voordat een zieke medebewoner wordt opgenomen of thuishulp krijgt:

‘bewoners (van een woongemeenschap) komen minder snel in aanmerking voor bepaalde diensten.’ In een geval werd een patiënt zelfs vroeger naar huis gestuurd:

‘Ziekenhuis stuurt alleenstaande hartpatiënt met rollator naar huis... kan niet staan of lopen. Ze denken dat de woongemeenschap een zorgcentrum is.’ In een andere alleen-ouderen woongemeenschap is de aanvraag voor een traplift afgewezen omdat ‘niet iedereen in de woongemeenschap een eigen voordeur heeft.’

Ook is nog niet altijd duidelijk hoe de Wmo werkt en zijn er problemen met bureaucratie: ‘veel besognes om te krijgen wat je nodig hebt.’

Ook in meer-generatie woongemeenschappen heeft men de ervaring dat de vele regels, de bureaucratie, tot onduidelijkheid en oponthoud leiden.

De ervaring met de Wmo is nog beperkt, blijkt zowel uit de enquête als uit de interviews. Maar de alleen-ouderen woongemeenschappen die hier wél ervaring mee hebben, worden regelmatig geconfronteerd met de volgende problemen:

1. Lang(er) wachten voor er hulp wordt ingeschakeld of tot opname wordt overgegaan
2. Misverstanden bij de professionele hulpverlening over woongemeenschappen
3. Hogere kosten voor huishoudelijke hulp
4. Steeds verschillende (huishoudelijke) hulpverleners
5. Onduidelijkheid over de organisatie/regels

Dit zijn problemen met de professionele hulpverlening, waar bewoners van woongemeenschappen, als gevolg van de invoering van de Wmo en onjuiste beeldvorming bij verwijzende instellingen over woongemeenschappen, mee te maken krijgen.

In de interviews is tenslotte de vraag gesteld hoe men de toekomst ziet ten aanzien van zorg. Verwacht wordt dat die er niet beter op zal worden. De ziektekostenverzekering is bijvoorbeeld een stuk duurder geworden. Ook denkt men dat het steeds moeilijker zal worden in een verzorgingshuis terecht te komen.

Wat de eigen woongemeenschap betreft zijn de reacties ten aanzien van zorg heel verschillend en (mede) afhankelijk van de fase waarin de woongemeenschap zich bevindt. De woongemeenschappen die nu al veel ouderen bewoners hebben verwachten dat in de toekomst veel zorg nodig zal zijn. Opvallend is dat veel bewoners hierover nog geen enkel idee hebben: 'We zijn er niet mee bezig; we leven met de dag'; 'Komt tijd, komt raad'; 'Daar maken we ons niet zo druk om.'

6 *Samenvatting en conclusies*

In het ouderenbeleid staat al jaren de zelfstandigheid en zelfredzaamheid van ouderen voorop. Ook met het oog op de vergrijzing is het kabinet van mening dat ouderen zolang mogelijk zelfstandig moeten kunnen blijven wonen. Dit kan natuurlijk alleen als de woning en de woonomgeving van ouderen daarop zijn afgestemd. Ook sociale contacten en voldoende mogelijkheden van mantelzorg beïnvloeden (mogelijk) de mate van zelfstandigheid van ouderen. De laatste decennia zijn er verschillende initiatieven ontplooid voor en door ouderen: het gaat daarbij bijvoorbeeld om het bouwen van seniorenwoningen en nultredenwoningen, maar ook om bredere concepten zoals seniorensteden of vormen van multigenerationele wijken. De woonvorm die in dit onderzoek centraal staat is het groepswonen of gemeenschappelijk wonen. In principe is gemeenschappelijk wonen een woonvorm waarbij ouderen lang zelfstandig kunnen blijven, vooral door de mogelijkheden voor sociale contacten en burenhulp. Maar ook in woongemeenschappen gaat het onderhouden van sociale contacten en het krijgen en verschaffen van (informele) zorg niet vanzelf.

Een goede balans van gemeenschappelijkheid en het krijgen en geven van zorg is voor de onafhankelijkheid en zelfredzaamheid van ouderen in woongemeenschappen van cruciaal belang. In feite was nog weinig bekend over de zorgrelaties van ouderen in woongemeenschappen. In dit onderzoek zijn we daarnaar op zoek gegaan. We hebben zowel woongemeenschappen waar alleen ouderen wonen als multigenerationele woongemeenschappen onderzocht.

De directe aanleiding voor dit onderzoek was het signaal dat bij woongemeenschappen van alleen ouderen het probleem leek te ontstaan dat een te groot deel van de bewoners tegelijkertijd hulpbehoevend wordt. Deze woongemeenschappen zijn in veel gevallen opgericht toen de bewoners nog relatief jong waren en nu wordt men er gezamenlijk oud en mogelijk ook hulpbehoevend. Omgekeerd zouden we mogen verwachten dat dit probleem minder speelt in de meer-

generationele woongemeenschappen. De hoofdvragen in het onderzoek waren dan ook: vormt het ouder worden een bedreiging voor de zorgposities van ouderen in woongemeenschappen, ligt dat anders in meer-generatie woongemeenschappen dan in de alleen-ouderen woongemeenschappen, en: hoe gaat men om met deze leeftijds- en zorgproblematiek?

6.1 Het belang van gemeenschappelijkheid

Om zicht te krijgen op de zorgpositie van ouderen in woongemeenschappen hebben we in dit onderzoek een schriftelijke enquête gehouden onder 157 woongemeenschappen met ouderen over woonwijze, gemeenschappelijkheid, werving en selectie van nieuwe bewoners en zorgstructuur. Daarnaast hebben we veldonderzoek gedaan in de vorm van interviews met bewoners van vijf woongemeenschappen waar alleen ouderen wonen en vijf meer-generatie woongemeenschappen. In de interviews stonden de thema's tevredenheid, sociale netwerken en zorg centraal.

Een kenmerk van gemeenschappelijk wonen is dat de woongemeenschap een of meerdere gemeenschappelijke ruimtes heeft. Het merendeel van de woongemeenschappen die hebben deelgenomen aan de enquête heeft een gezamenlijke eet- of huiskamer, een gemeenschappelijke keuken en een gemeenschappelijke tuin. Dit zijn duidelijk ruimtes met een ontmoetingsfunctie, gericht op het onderhouden en bevorderen van sociale contacten en gemeenschappelijke activiteiten. Meer-generatie woongemeenschappen hebben over het algemeen meer gemeenschappelijke ruimtes dan de woongemeenschappen waar alleen ouderen woonachtig zijn.

In de enquête is ook gevraagd of men in de woongemeenschappen daadwerkelijk gemeenschappelijke activiteiten organiseert. We hebben zowel gevraagd naar soort activiteit als naar frequenties van de activiteiten. De meest voorkomende activiteiten zijn de algemene bewonersvergadering, (verjaardags)feestjes en gezamenlijk koffiedrinken of maaltijden. Er zijn ook verschillen tussen de meer-generatie en de alleen-ouderen woongemeenschappen. In de meer-generatie woongemeenschappen wordt vaker feest gevierd en gezamenlijk gegeten. In de alleen-ouderen woongemeenschappen wordt vaker gezamenlijk

koffie gedronken en worden vaker spelletjes gedaan. Bij beide vormen van gemeenschappelijk wonen zijn er naar buiten gerichte activiteiten, maar bij de meer-generatie woongemeenschappen komt dit vaker voor.

Bij de waardering van de woongemeenschap speelt gemeenschappelijkheid een centrale rol. Zowel individuele bewoners als vertegenwoordigers/bestuursleden geven een hoge waardering aan de woongemeenschap juist vanwege de gemeenschappelijkheid van het wonen. Dit uit zich in het makkelijker contacten kunnen leggen, minder alleen zijn, verbondenheid met de woongemeenschap, gezamenlijke activiteiten, burenhulp en aandacht voor elkaar. Overigens kan de onderlinge sociale controle ook negatief worden gewaardeerd als bewoners vinden dat men te veel op elkaar let. Maar over het algemeen kunnen we concluderen dat de bewoners het in een woongemeenschap gemakkelijk vinden om contacten te leggen. Ook over gezamenlijke activiteiten in huis is men over het algemeen tevreden. Wel wordt opgemerkt dat het toch vooral aan de bewoners zelf is om activiteiten te organiseren. Dingen gebeuren nu eenmaal niet vanzelf. Het is een misverstand te denken dat alles gemeenschappelijk gebeurt, omdat men gemeenschappelijk woont. Ook in woongemeenschappen zullen de bewoners zelf initiatief moeten nemen om contact te onderhouden en activiteiten te organiseren. De andere kant is dat bewoners van (vooral meer-generatie) woongemeenschappen vaak al heel actief en naar buiten gericht zijn.

6.2 *Werving en selectie van nieuwe bewoners*

In de enquête en de interviews hebben we veel aandacht besteed aan het onderwerp werving en selectie van nieuwe bewoners, omdat het in woongemeenschappen van ouderen met het ouder worden van de bewoners mogelijkwijs moeilijker wordt om voldoende vitale nieuwe bewoners te werven. Ook hierbij hebben we gelet op verschillen tussen alleen-ouderen woongemeenschappen en meer-generatie woongemeenschappen.

Als het gaat om werving en selectie is leeftijd in bijna alle gevallen een selectie criterium. Daarnaast zijn ook de mate van zelfredzaamheid, sekse en huishoudensamenstelling (verhouding alleenstaanden - echtparen) belangrijke criteria. Overigens hebben veel woongemeen-

schappen op dit moment een wachtlijst, wat er op wijst dat het met het vervangingsprobleem nog wel meevalt. Maar het gaat natuurlijk niet alleen om de lengte van de wachtlijst, maar ook om de vraag of de mensen die er opstaan voldoen aan de eisen van de woongemeenschap.

Een gevarieerde samenstelling van de woongemeenschap blijkt in de meeste woongemeenschappen een uitgangspunt. Bijna de helft van de woongemeenschappen vindt de huidige samenstelling ideaal. De andere helft is daar niet tevreden over. Dit heeft te maken met leeftijd en huishoudsamenstelling. In de meeste woongemeenschappen waar men ontevreden is vindt men het aantal eenpersoonshuishouden te groot. Ook de man-vrouw verhouding vindt men (te) scheef. In de alleen-ouderen woongemeenschappen zou men graag meer mannen willen hebben en in de meer-generatie woongemeenschappen zijn te weinig alleenstaande mannen.

Leeftijd is ook een belangrijk criterium. In een aantal alleen-ouderen woongemeenschappen vindt men dat er te veel hoogbejaarden wonen of te veel 75-plussers. Er zijn te weinig jongere ouderen, waarmee men over het algemeen 70-minners bedoelt. In de meer-generatie woongemeenschappen speelt - zoals verwacht kan worden - leeftijd een veel minder belangrijke rol. In bijna alle alleen-ouderen woongemeenschappen houdt men rekening met leeftijd bij het aannemen van nieuwe bewoners: er geldt meestal een minimum leeftijd (van 50 of 55 jaar), maar ook een maximum leeftijd, van meestal 70 jaar. Gezien de lange wachtlijsten heeft het voor 70-plussers niet veel zin meer om zich nog in te schrijven.

Overigens zegt uitsluitend leeftijd nog niet zoveel over iemands vitaliteit en zelfredzaamheid. In driekwart van de ouderenprojecten is de mate van zelfredzaamheid dan ook een criterium bij aanname. Ook het bewust kiezen voor gemeenschappelijk wonen is een zeer belangrijk criterium. Dit komt vooral tot uiting in de bereidheid bij te dragen aan taken en functies binnen de woongemeenschap, motivatie, betrokkenheid en passen in de woongemeenschap.

Al met al is het nog lang niet altijd gemakkelijk om geschikte kandidaten te vinden. Problemen die spelen bij toelating van mensen van de wachtlijst zijn onvoldoende lichamelijke zelfredzaamheid, een te hoge leeftijd, onvoldoende sociaal-emotionele betrokkenheid, onvoldoende bereidheid tot mantelzorg of het gebrek aan betrokkenheid bij de woongemeenschap.

Overigens kan de werving ook mislukken doordat de kandidaat zelf afhaakt. Redenen voor afhaken zijn tamelijk divers en hangen samen met de grootte van de woonruimte, de woonlasten, de (gevreesde) zorgplicht, de gevraagde zelfredzaamheid, de sfeer in de woongemeenschap en de te lange wachttijden.

6.3 Zorg voor elkaar

Maar weinig woongemeenschappen hebben een formeel beleid op het gebied van zorg. Dit geldt bij de helft van de alleen-ouderen woongemeenschappen en bij 20% van de meer-generatie woongemeenschappen. Afspraken over mantelzorg worden vaker gemaakt. Men is vooral bang beschouwd te worden als familiehuishouden en een zorgplicht te krijgen, zoals die in familieverband gebruikelijk is. De buitenwereld (ook familie van bewoners!) gaat er te gemakkelijk van uit dat men elkaar toch wel verzorgt, of ziet de ernst van de situatie niet in.

Zorg voor elkaar in de zin van burenhulp komt heel vaak voor. Het gaat daarbij om tijdelijke en lichte klussen, zoals kortdurende hulp bij ziekte en hand en spandiensten. De grenzen tussen burenhulp en zwaardere vormen van mantelzorg zijn voor bijna alle bewoners heel duidelijk. Een hulpbehoevende medebewoner wassen of eten geven horen pertinent niet meer bij de taken die bewoners voor elkaar uitvoeren. Wie dergelijke zware hulp nodig heeft moet dat zelf regelen in de vorm van mantelzorg door kinderen of familie, of door het inschakelen van professionele hulp.

Zowel uit de enquête als de interviews komt naar voren dat men in de praktijk het onderscheid tussen burenhulp en zwaardere mantelzorg zeer duidelijk kan maken. In dit laatste geval schiet de onderlinge hulp van de bewoners te kort. Men kan deze verantwoordelijkheid niet dragen en bewoners die hierin te ver gaan, worden 'teruggefloten' door hun medebewoners. Of men zorg verleent hangt af van verschillende factoren zoals de onderlinge relatie, de ernst van de situatie, het netwerk van de zorgvrager, afhankelijkheid van de zorggever en de duur van de zorg.

De Wmo blijkt in veel gevallen nog een vaag of abstract begrip te zijn. Men heeft weinig zicht op eventuele gevolgen. Degenen die hier wel een beeld van hebben zijn veelal negatief. Zij vrezen dat er in de

toekomst meer op de bewoners neerkomt en dat er te weinig professionele hulp voorhanden zal zijn.

6.4 *Aanbevelingen*

Op basis van het onderzoek en de bespreking van de resultaten met vertegenwoordigers van (organisaties van) woongemeenschappen en een aantal betrokken maatschappelijke organisaties, komen we tot een aantal aanbevelingen. Hierbij onderscheiden we vier categorieën: aanbevelingen voor woongemeenschappen, voor beheerders en dienstverleners, voor beleid en voor onderzoek.

Aanbevelingen voor (besturen van) woongemeenschappen

1. STEL EEN PROFIEL OP VAN DE IDEALE WOONGEMEENSCHAPBEWONER

Eén van de inzichten die het onderzoek heeft opgeleverd is dat de meeste alleen-ouderen en meer-generatie woongemeenschappen vrij gemakkelijk nieuwe bewoners kunnen vinden. Niet altijd zijn het voor gemeenschappelijk wonen geschikte medebewoners die zich aanmelden en op de wachtlijst staan. Het is daarom belangrijk hieraan extra aandacht te besteden. Dat kan bijvoorbeeld door een soort van profiel of verlanglijstje op te stellen van de ‘ideale woongemeenschapbewoner.’ Hierin staat welke bijdrage men van een medebewoner mag verwachten en wat in een bepaalde woongemeenschap anders is dan bij meer reguliere situaties, zoals tussen burens, medebewoners in een portiek of van een serviceflat.

Dit profiel of lijstje zal er op een aantal gebieden redelijk hetzelfde uitzien voor verschillende woongemeenschappen (bijvoorbeeld: voldoen aan financiële verplichtingen die met de gemeenschappelijkheid samenhangen en een bijdrage leveren aan gemeenschappelijke activiteiten). Op een aantal punten zal elke woongemeenschap daarnaast eigen, specifieke wensen en idealen hebben (de gemeenschappelijkheid kan namelijk meer of minder intensief zijn, in de ene woongemeenschap wordt meer tijd en activiteit van medebewoners verwacht dan in de andere).

Zo'n profiel of wensenlijst geeft enerzijds een beeld van wat gemeenschappelijk wonen (tenminste) inhoudt bij de woongemeenschap

waar iemand naar solliciteert. Het kan bovendien worden uitgebreid met en worden gebruikt als een intentieverklaring, die elke nieuwe bewoner ondertekent. Zo weet de nieuwe bewoner waar hij/zij aan begint en committeert men zich er aan⁶. Het is voor zowel de aspirant bewoner als de hele groep van wezenlijk belang dat de nieuwe bewoner zich thuis voelt in de woongemeenschap én een bijdrage levert aan de gemeenschappelijke activiteiten.

Door middel van een profiel of wensenlijst kan ook worden gestreefd naar een (meer) ideale samenstelling op het gebied van leeftijd, huishouden en sekse(en zelfredzaamheid). Dit met het oog op een goed functionerende gemeenschappelijkheid en continuïteit.

2. OMSCHRIJF BURENHULP IN HET PROFIEL

Aansluitend op bovenstaande suggestie een advies dat vooral de alleen-ouderen woongemeenschappen betreft. Uit de informatie over het verlenen van burenhulp blijkt dat daarover bij de bewoners lang niet altijd duidelijkheid bestaat en dat beleid hiervoor in vrijwel alle alleen-ouderen (maar ook meer-generatie) woongemeenschappen ontbreekt. Men spreekt regelmatig bezorgdheid uit over verwachtingen die men ten onrechte van medebewoners heeft. Het is daarom aanbevelenswaardig dat vooral alleen-ouderen woongemeenschappen in een profiel (zie aanbeveling 1) een onderdeel burenhulp aan medebewoners opnemen. Daarbij wordt duidelijk omschreven welke verantwoordelijkheid medebewoners voor elkaar willen en kunnen nemen. Daarin staat, met concrete voorbeelden, wat men wél (en hoe lang) en wat men níet van medebewoners in de woongemeenschap kan verwachten. Ook is het nuttig om aan te geven welke concrete stappen (traject) nodig zijn als iemand in een situatie terechtkomt, waarbij men structureel mantelzorg nodig heeft.

3. MAAK EEN BROCHURE VOOR INSTELLINGEN OVER BURENHULP IN WOONGEMEENSCHAPPEN

Omdat een aantal alleen-ouderen woongemeenschappen zich geconfronteerd heeft gezien met misverstanden over dit onderwerp bij

⁶ De Landelijke Vereniging Centraal Wonen is met het opstellen van dergelijke lijstjes bezig, dit naar aanleiding van een onderzoek in 2007 onder Centraal Wonen projecten over verschillende vormen van storend gedrag in de woongemeenschap.

meerdere betrokkenen bij de eerstelijns zorg en de thuiszorg, is het ook van belang om een informatiebrochure voor instellingen te maken. In zo'n brochure staat duidelijk omschreven wat een woongemeenschap wel en niet is en wat binnen (alleen ouderen) woongemeenschappen afgesproken is over de verantwoordelijkheid op het gebied van burenhulp. Deze brochure kan aan de betrokken verwijzingsinstanties, maar ook ziekenhuizen en andere indirect betrokkenen worden verstrekt.

Een mogelijkheid is dat de LVGO een basisconcept opstelt, waaraan elke alleen-ouderen woongemeenschap een eigen invulling en zo nodig uitbreiding kan geven.⁷

Aanbevelingen voor woongemeenschappen, beheerders en relevante dienstverleners

4. KIJK NAAR KANSEN OP HET GEBIED VAN GEMEENSCHAPPELIJK INKOPEN EN INFORMEER BEWONERS HIEROVER

Opvallend is dat besturen van alleen-ouderen woongemeenschappen zich nog weinig opstellen als organisator/ 'inkoper' van comfort- en carediensten (aanbod servicepakket). Ook weten de aanbieders deze diensten nog niet goed zichtbaar en bereikbaar te maken.

Door goede regels en afspraken met aanbieders en een pro-actieve houding van zowel woongemeenschappen, woningbouwcorporaties, de thuiszorg en commerciële partijen kan het aanbod beter worden benut. Ook is er innovatie mogelijk op het terrein van ICT en domotica. Dat vereist bij aanbieders overigens wel know how op het gebied van woongemeenschappen en wonen met gemeenschappelijke voorzieningen.

Aanbevelingen voor beleid

5. FACILITEER DE REALISERING VAN GEMEENSCHAPPELIJK WONEN

Het als initiatiefgroep zelf ontwikkelen van een nieuwe woongemeenschap duurt lang (minimaal circa vier jaar, meestal veel langer). Zeker voor ouderen is dat een zwaarwegend probleem, maar ook voor de

⁷ Een voorbeeld is de combinatie van een huurovereenkomst met een zogeheten 'buurovereenkomst' voor woongemeenschappen (zie: project Krimpen a/d IJssel, experiment SEV)

bouwers/verhuurders is dit een drempel. De procedure kan op verschillende manieren worden vereenvoudigd:

- Maak gebruik van bestaande panden voor de vestiging van woongemeenschappen.
- Ontwikkel vier basismodellen voor gemeenschappelijk wonen, inclusief een volledig programma van eisen, bijvoorbeeld twee modellen voor aaneengesloten wonen met een vast aantal woningen, een model voor gestippeld wonen en een model voor harmonicawonen. De procedure start dan met de keuze van een van die vier modellen als basis.
- Ontwikkel een draaiboek voor woningcorporaties, projectontwikkelaars, zorgpartijen en gemeenten.
- Geef voorlichting over de diensten ontwikkeld door adviesbureaus die gespecialiseerd zijn op dit gebied, zoals de bureaus die participeren in het Netwerk Gemeenschappelijk Bouwen en Wonen.

6. VRAAG AANDACHT VOOR GEMEENSCHAPPELIJK WONEN IN EEN PUBLIEKSCAMPAGNE “ZORG OP TIJD VOOR UW WOON/ZORG BEHOEFTE BIJ OUDER WORDEN”

De komende vergrijzingsgolf vereist een cultuuromslag die burgers voorbereidt op een moderne ouderdom en nieuwe vormen van wonen, zorg, welzijn en diensten. Een dergelijke cultuuromslag kan worden gestimuleerd door een landelijke publiekscampagne gericht op het activeren van senioren. De centrale boodschap van de publiekscampagne is: zorg op tijd voor de realisering van uw woon- en zorgwensen bij ouder worden.

In dit onderzoek komt naar voren dat een aantal risico's op het gebied van wonen & welzijn, zoals isolement en eenzaamheid, waar oudere mensen vaak mee te maken krijgen, in woongemeenschappen in veel mindere mate voorkomen. Vanuit de ministeries VWS en VROM zou als onderdeel van de publiekscampagne op bestaande websites en/of een speciale gezamenlijke website informatie moeten komen over Wonen Zorg Welzijn en diensten, met links naar betrokken organisaties. Gemeenschappelijk wonen (van alleen ouderen én met meer generaties) hoort op zo'n website als een standaard keuzemogelijkheid te worden gepresenteerd.

Aanbevelingen voor verder onderzoek

7. ONDERZOEK NAAR DE BIJDRAGE VAN GEMEENSCHAPPELIJK WONEN AAN HET WELBEVINDEN EN HET LANGER ZELFSTANDIG & ACTIEF BLIJVEN VAN OUDEREN

In het ouderenbeleid en onderzoek naar ouderen is steeds meer aandacht voor het thema preventie. Nader onderzoek kan uitwijzen in welke mate het gemeenschappelijk wonen, door het beperken van eenzaamheid en inactiviteit, ook de zorgbehoefte van senioren beperkt, in termen van bijvoorbeeld minder gebruik van ‘zwaardere’ woon/zorgvoorzieningen zoals serviceflats, verzorgingshuizen en verpleeghuizen.

8. ONDERZOEK NAAR WONEN, ZORG EN WELBEVINDEN IN KLEINERE WOONGEMEENSCHAPPEN

In het hier gerapporteerde onderzoek zijn ‘kleine’ woongroepen niet meegenomen. Dat heeft onder meer te maken met het feit dat deze niet of beperkt geregistreerd zijn, waardoor niet snel adressen van deze groepen te vinden zijn. Veel van deze woongroepen dateren uit de jaren '80 en aangenomen mag worden dat een deel van de bewoners 65 jaar of ouder is. Ook zijn er aanwijzingen, bijvoorbeeld vanuit STUT, Nijmegen, dat er een toenemende vraag is naar groepswoningen. Met behulp van de sneeuwbalmethode kunnen grote aantallen kleinere woongroepen worden gelokaliseerd als basis voor verder onderzoek.

Bijlage 1 Onderzoek gemeenschappelijk wonen in Nederland

Dit onderzoek heeft tot doel om zoveel mogelijk vormen van gemeenschappelijk wonen in Nederland te inventariseren. In verschillende kringen worden verschillende woorden gebruikt voor de aanduiding van groepen mensen die gemeenschappelijk wonen. Veel voorkomende woorden zijn 'woongroep', 'centraal wonen', 'leefgemeenschap' en 'woonvereniging.' Voor al deze vormen gebruiken wij als algemene aanduiding het woord 'woongemeenschap' (soms afgekort tot wg). De vragenlijst begint met vragen over de huisvesting en woonomgeving, daarna volgen vragen over de gemeenschappelijke activiteiten, de selectie van nieuwe leden en over zorg voor elkaar.

I. HUISVESTING, WOONOMGEVING EN WOONRUIMTE

1 Hoe noemen jullie jezelf:

- woongroep
- leefgemeenschap
- woonvereniging
- centraal wonen
- anders, namelijk (1.5)

2 Wat is uw woonomgeving?

- 1 grote stad (> 100.000) centrum
- 2 grote stad (> 100.000) rand
- 3 kleinere stad (40.000 - 100.00)
- 4 dorp, bebouwde kom
- 5 platteland
- 6 anders, namelijk (2.6)

3 Heeft deze woongemeenschap een naam?

- 1 ja → de naam is (3.1)
- 2 nee

- 4 In welk jaar is deze woongemeenschap gestart? In het jaar: [| | |]
- 5 Hoeveel woningen (huishoudens) telt deze woongemeenschap?
- aantal woningen [|]
- 6 Is of zijn de woongebouwen nieuw gebouwd voor de woongemeenschap of was het bestaande bouw?
- 1 Nieuwbouw
 - 2 Oudbouw maar wel verbouwd voor gemeenschappelijk wonen
 - 3 Oudbouw in bestaande vorm betrokken
 - 4 Anders, namelijk (6.4)
- 7 Grote woongemeenschappen zijn soms opgebouwd uit subgroepen van 4 à 10 huishoudens, die als subgroep ook eigen ruimtes hebben; bij centraal wonen noemt men die subgroepen 'clusters.'
- 8 Hoe is de opbouw in uw woongemeenschap?
- 1 Er zijn geen vaste subgroepen / clusters met eigen ruimtes
 - 2 Er zijn wel clusters met eigen ruimte, namelijk [|] (aantal)
 - 3 Er zijn naast de clusters ook nog gemeenschappelijke ruimtes op een tussenniveau voor [|] (aantal) huishoudens
 - 4 Anders, namelijk (7.4)
.....

Woongemeenschappen met een clusterindeling kunnen de volgende twee vragen overslaan en doorgaan met vraag 10. Wilt u dan wel per cluster een clustervragenlijst in (laten) vullen?
Gemeenschappen zonder clusterindeling gaan door met vraag 8.

- 9 Hoe is de samenstelling van de huishoudens?
- 1 alleenwonende man [|] (aantal invullen)
 - 2 alleenwonende vrouw [|]
 - 3 (echt) paar zonder kind(eren) [|]
 - 4 vader met kind(eren) [|]
 - 5 moeder met kind(eren) [|]
 - 6 (echt)paar met kind (eren) [|]
 - 7 groepshuishouden [|]
 - 8 overige, namelijk (8.8)

10 Hoeveel personen telt de woongemeenschap, onderverdeeld naar leeftijd?

1	kinderen tot 12 jaar	[] (aantal)
2	kinderen 12 - 18 jaar	[]
3	jongvolwassenen 19 - 24 jaar	[]
4	volwassenen 25 - 39 jaar	[]
5	40 - 54 jaar	[]
6	55 - 59 jaar	[]
7	60 - 64 jaar	[]
8	65 - 69 jaar	[]
9	70 - 74 jaar	[]
10	75 - 79 jaar	[]
11	80 - 84 jaar	[]
12	85 en ouder	[]

II. GEMEENSCHAPPELIJKHEID

11 Wat is er in deze woongemeenschap aan gemeenschappelijke ruimte?

1	☐ ontmoetingsruimte/huiskamer	8 ☐ keuken
2	☐ eetkamer	9 ☐ tv-kamer
3	☐ bar	10 ☐ fietsenstalling
4	☐ garage	11 ☐ bergruimte
5	☐ tuin	12 ☐ washok
6	☐ knutselhok	13 ☐ atelier/werkruimte
7	☐ bibliotheek/studeerruimte	14 ☐ kapel/meditatieruimte
- 15 anders, nl (10.15).....

12 Welke gemeenschappelijke activiteiten zijn er in de algemene gemeenschappelijke ontmoetingsruimte, en hoe vaak?

- omcirkel juiste periode*
1	☐ algemene vergaderingen	[] keer per week /maand/jaar
2	☐ kleinere vergaderingen	[] keer per week /maand/jaar
3	☐ godsdienstige bijeenkomst (gebed, meditatie, eredienst)	[] keer per week /maand/jaar
4	☐ algemene feesten	[] keer per week /maand/jaar
5	☐ verjaardagsfeestjes	[] keer per week /maand/jaar

15 Vindt U de huidige samenstelling van de woongemeenschap ideaal?

- 1 ja → ga door met 16
- 2 nee --> ga hieronder verder

b. Zo nee, van welke huishoudens/leeftijdsgroepen zijn er volgens u te weinig of te veel?

	1 te weinig	2 ideaal	3 teveel
1 eenpersoons huishoudens	☐	☐	☐
2 een-ouder gezinnen	☐	☐	☐
3 twee-ouder gezinnen	☐	☐	☐
4 kinderen	☐	☐	☐
5 volwassenen	☐	☐	☐
6 ouderen (55+)	☐	☐	☐
7 anders, namelijk (15.7)			

.....

16 Wat zou de ideale samenstelling van uw wg zijn?

Denk aan: aantal leden, mannen/vrouwen, leeftijden, kinderen, soorten huishoudens.

Ideale samenstelling (16)

.....
.....
.....
.....

17 Kost het moeite om nieuwe leden te vinden die in het ideale beeld passen?

- 1 Ja, wel eens een probleem
- 2 Nee, nooit een probleem

18 Welke overwegingen spelen een rol bij de werving en selectie van nieuwe bewoners? (U kunt *meerdere antwoorden aankruisen*)

- 1 Leeftijd
- 2 Zelfstandigheid
- 3 Bewuste keuze voor gemeenschappelijk wonen
- 4 Samenstelling van het huishouden
- 5 De persoonlijke 'klik'
- 6 Anders, namelijk: (18.6)

.....
.....

19 Is er een leeftijdsbeperking voor toelating van nieuwe leden?

- 1 er is een algemene maximum leeftijd, namelijk [|] jaar
- 2 er is een algemene minimum leeftijd, namelijk [|] jaar
- 3 er is geen leeftijdsbeperking
- 4 leeftijd wordt bekeken in samenhang met andere toelatingseisen, namelijk (19.4)

.....
.....

20 Als er problemen zijn bij de werving, wat voor problemen zijn dat dan? (U kunt *meerdere antwoorden aankruisen*)

- 0 NVT , GEEN PROBLEMEN
- 1 weinig belangstellenden
- 2 veel belangstellenden haken af
- 3 te hoge leeftijd van de belangstellenden
- 4 te weinig lichamelijke zelfredzaamheid van belangstellenden
- 5 te weinig sociaal-emotionele zelfredzaamheid
- 6 te weinig bereidheid tot mantelzorg
- 7 te weinig betrokkenheid van belangstellenden bij zaken die voor de groep belangrijk zijn
- 8 onenigheid in de wg over de beoordeling van kandidaten
- 9 andere problemen, namelijk (20.9)

.....
.....

21 Als belangstellenden afhaken, heeft dat dan te maken met de samenstelling of aard van de groep? Wat bevat belangstellenden niet?

(U kunt meerdere antwoorden aankruisen)

- 1 de leeftijdssamenstelling van de wg
- 2 de (angst voor) plicht tot mantelzorg voor medebewoners
- 3 de vereiste zelfredzaamheid
- 4 de sfeer in de wg
- 5 de kleine woonruimte
- 6 de huurprijs
- 7 andere zaken, namelijk(21.7)

.....
.....

22 Wat voor iemand(en) zoeken jullie op dit moment?

- 1 een alleenstaande 1 man 2 vrouw leeftijd rond [|] jaar
- 2 een (echt) paar leeftijd rond [|] jaar
- 3 een gezin, aantal kinderen [] kinderen in leeftijd rond [|] jaar

IV. ZORG

23 Heeft u als wg een gemeenschappelijk beleid voor professionele zorg?

- 1 nee, professionele zorg regelt elk voor zich
- 2 ja, er is er wel gemeenschappelijk beleid, namelijk (23.2)

.....
.....

24 Heeft u als wg gemeenschappelijke afspraken voor onderlinge mantelzorg?

- 1 nee, de mantelzorg regelt elk voor zich
- 2 ja, er is er wel gemeenschappelijk beleid, namelijk (24.2)

.....
.....

24 Is de mantelzorgbehoefte wel eens een probleem voor de hulpbehoevenden zelf of voor de medebewoners van de wg?

- 1 nee, dat gaat zonder problemen
- 2 ja, er zijn wel eens problemen

25 Kunt u voorbeelden geven van problemen die in uw wg hierbij zijn opgetreden?

.....
.....

26 Wordt er ook mantelzorg verleend door familieleden en/of vrienden die niet in de wg wonen?

- 1 ja, dat gebeurt regelmatig
- 2 ja, maar vrij zelden
- 3 nee (vrijwel) nooit

27 Wordt er ook mantelzorg verleend aan familieleden en/of vrienden die niet in de wg wonen?

- 1 ja, dat gebeurt regelmatig
- 2 ja, maar vrij zelden
- 3 nee (vrijwel) nooit

28 Zijn er wel eens problemen in verband met de zorg door of aan familieleden of vrienden van buiten de wg?

- 1 nee, (vrijwel) nooit
- 2 ja, wel eens, namelijk (28.2):

.....
.....

29 Is de zorg voor elkaar een officiële doelstelling van deze woongemeenschap? (In statuten of reglement)

- 1 ja
- 2 nee

30 Als een bewoner gedurende langere tijd (langer dan een maand) mantelzorg nodig heeft, wie zijn dan in de meeste gevallen verantwoordelijk voor de organisatie en coördinatie?

- 1. bewoner regelt en coördineert het zelf
- 2. familie of vrienden van bewoner regelen en coördineren de zorg
- 3. medebewoners of de vereniging regelen en coördineren de zorg
- 4. verschilt per situatie, namelijk (30.4)

.....
.....

31 Wordt in uw woongemeenschap regelmatig mantelzorg verleend?

- 1 ja
- 2 nee/heel weinig
- 3 verschilt per situatie, bijvoorbeeld (31.3):

.....
.....

32 Zijn bewoners bereid om kortdurend (tot een maand) mantelzorg te verlenen aan medebewoners?

- 1 ja
- 2 nee
- 3 dat verschilt per situatie, namelijk (32.3):

.....
.....

33 Zijn bewoners bereid om gedurende langere tijd (meer dan een maand) mantelzorg te verlenen?

- 1 ja
- 2 ja, maar alleen met hulp van familie en vrienden (als die er zijn)
- 3 nee
- 4 dat verschilt per situatie, namelijk (33.4)

.....
.....

34 Verwacht u dat met de WMO de bewoners van wg's minder snel in aanmerking komen voor thuishulp dan bewoners in reguliere woonsituaties?

- 1 ja
- 2 nee
- 3 weet niet

35 Vindt u het terecht als de thuiszorg ervan uitgaat dat u mantelzorg aan elkaar verleent net zoals in reguliere woonsituaties van gezinnen wordt verwacht?

- 1 ja, dat is terecht
- 2 ja, gedeeltelijk
- 3 nee, wij aanvaarden geen enkele wettelijke mantelzorgplicht

Toelichting (35.3):

.....
.....
.....

36 Heeft u in deze wg iets gemerkt van de invoering van de WMO?

- 1 nee, tot nu toe niets van gemerkt
- 2 ja, er zijn wel ervaringen met de uitwerking van de WMO, namelijk: (36.2)

.....
.....
.....

37 Hebben bewoners van deze wg bepaalde wensen en voorkeuren op het gebied van de organisatie van de zorgverlening? Bijvoorbeeld over de vraag wat individuele verantwoordelijkheid blijft en wat beter gemeenschappelijk kan worden geregeld?

(37)

.....
.....

Dit waren de vragen over uw woongemeenschap.

Hierna volgen nog enkele vragen in verband met het vervolgonderzoek en over adressen van andere woongemeenschappen.

Vervolgonderzoek

Wij willen graag met enkele woongemeenschappen wat intensiever spreken over de plaats van de wg in het leven van de leden, over de problemen die er zijn en de oplossingen die woongemeenschappen daarvoor kunnen bieden.

Daarvoor zouden we graag bij enkele woongemeenschappen op bezoek komen bij een daarvoor geschikte gelegenheid om uit te leggen wat het onderzoek inhoudt en afspraken te maken voor interviews met enkele bewoners.

Zou u hieraan mee willen werken met uw woongemeenschap?

Zo ja, wilt u dan hieronder uw contactgegevens vermelden?

Dan kunnen wij u nader informeren en overleg plegen over de precieze invulling van een mogelijk vervolg van dit onderzoek in uw woongemeenschap.

Naam

Functie

StraatNr

Postcode Plaats

Telefoon

Bij voorbaat hartelijk dank voor uw bereidheid om aan het vervolgonderzoek mee te werken.

▫ ga door naar de laatste bladzijde

Adressen van andere woongemeenschappen

Wij willen met dit onderzoek een volledig beeld krijgen van gemeenschappelijk wonen in Nederland. Daarom zouden wij graag adressen ontvangen van woongemeenschappen die u kent en niet zijn aangesloten bij de LVGO of de LVCW (voor zover u dat weet).

Wij zullen uiteraard zeer vertrouwelijk omgaan met adressen die u ons doorgeeft. Wij sturen elk adres een brief met de vraag of zij aan het onderzoek willen meewerken en of wij hun adres in ons bestand mogen opnemen. Wij geven geen adressen door aan andere organisaties of instanties.

Hieronder is ruimte om adressen in te vullen. Maar als u een eigen lijst heeft, kunt u natuurlijk ook een kopie sturen.

Naam:
Straat: Nr.....
Postcode Plaats:

Naam:
Straat: Nr.....
Postcode Plaats:

Naam:
Straat: Nr.....
Postcode Plaats:

*Dit is het einde van deze enquête.
Hartelijk dank voor uw medewerking!*

Bijlage 2 Topiclijst interviews

Topiclijst onderzoek Groepswonen ouderen: BESTUURSLEDEN

Inleiding

Ik ben onderzoeker bij het Verwey-Jonker Instituut te Utrecht. Ons instituut voert onderzoek uit naar maatschappelijke vraagstukken. Samen met de LFGW (Landelijke Federatie Gemeenschappelijk Wonen) voeren we momenteel een onderzoek uit onder woongemeenschappen voor ouderen. We willen kort gezegd achterhalen hoe de woongroepen functioneren, in het algemeen (bijvoorbeeld leeftijd, bouwkundige kenmerken) en in het bijzonder ten aanzien van onderlinge steun en zorg.

We hebben begin van dit jaar een vragenlijst uitgezet onder alle woongemeenschappen voor ouderen in Nederland. Ook uw woongroep heeft een vragenlijst ontvangen en ingevuld. Dank daarvoor! Achter in de vragenlijst hebben we gevraagd of men interesse had om mee te doen aan een vervolgonderzoek. Uw woongroep heeft daar positief op gereageerd. Vandaar dat we u als bestuurslid graag enkele vragen voor willen leggen. We interviewen ook nog enkele bewoners.

Het interview zal ca. een uur duren.

Interviewer: Noteer naam, functie binnen de wg.

A. Algemeen (10 min)

1. Kunt u kort uw woongroep omschrijven? (Bijv. jaar van oprichting, grootte, structuur, samenstelling, ev. veranderingen in de tijd).
2. Heeft u problemen met het werven van nieuwe bewoners door de samenstelling van de groep of de gemiddelde leeftijd?

B. Tevredenheid bewoners (10 min)

3. Hoe denkt u dat de bewoners deze woongroep waarderen?
4. Wat zijn positieve aspecten, wat zijn negatieve aspecten?
5. Is de leeftijdsopbouw van invloed op de tevredenheid? Waarom wel/niet?
6. Zijn de fysieke bouwkundige kenmerken (bijv. ligging, grootte) van invloed op de tevredenheid? Waarom wel/niet?
7. Welke andere factoren zijn van invloed op de tevredenheid?

C. Zorgpositie (30 min)

8. Wat is het beleid van uw wg t.a.v. de leeftijdsopbouw in de groep?
9. Wat is het beleid van uw wg t.a.v. interne en externe sociale relaties en zorgrelaties?
10. Is dit beleid wel of niet schriftelijk vastgelegd?
11. Hoe ziet de zorgpositie van uw bewoners eruit? Hoe lossen jullie knelpunten op? Wat voor resultaat heeft dit dan?
12. Welke rol speelt de leeftijdsopbouw bij deze problematiek?
13. Heeft uw woongroep een gemeenschappelijk beleid op het gebied van (zo ja, beschrijf deze):
 - a. De zelfredzaamheid / zelfzorg van de bewoners
 - b. Interne mantelzorg (door bewoners eigen woongroep)
 - c. Externe mantelzorg (door familie, vrienden)
 - d. Professionele zorg
14. Zijn er wel eens problemen op het gebied van zorg (a. t/m d.) binnen uw wg? (zo ja, beschrijf deze).
15. Hoe vaak komt het voor dat bewoners binnen uw wg om mantelzorg of professionele zorg vragen?
16. Merkt u dat de WMO (eventueel toelichten) hoge eisen stelt aan de mantelzorg van een woongroep? Wordt om die reden WMO zorg wel eens afgewezen of krijgt deze lagere prioriteit?

D. Toekomstperspectief (10 min)

17. Kunt u de toekomst van uw woongroep schetsen? (Welke veranderingen verwacht u komende jaren?)
18. Hoe ziet u de toekomst ten aanzien van:
 - a. Welzijn bewoners
 - b. Zorgpositie bewoners

Dit waren mijn vragen, hartelijk dank voor uw medewerking!

Topiclijst onderzoek Groepswonen ouderen: GROEPSLEDEN

Inleiding

Ik ben onderzoeker bij het Verwey-Jonker Instituut te Utrecht. Ons instituut voert onderzoek uit naar maatschappelijke vraagstukken. Samen met de LFGW (Landelijke Federatie Gemeenschappelijk Wonen) voeren we momenteel een onderzoek uit onder woongemeenschappen voor ouderen. We willen kort gezegd achterhalen hoe de woongroepen functioneren, in het algemeen (bijvoorbeeld leeftijd, bouwkundige kenmerken) en in het bijzonder ten aanzien van onderlinge steun en zorg.

We hebben begin van dit jaar een vragenlijst uitgezet onder alle woongemeenschappen voor ouderen in Nederland. Ook uw woongroep heeft een vragenlijst ontvangen en ingevuld. Dank daarvoor! Achter in de vragenlijst hebben we gevraagd of men interesse had om mee te doen aan een vervolgonderzoek. Uw woongroep heeft daar positief op gereageerd. Vandaar dat we enkele bewoners graag een paar vragen voor willen leggen. We interviewen ook een bestuurslid.

Het gesprek zal ruim een uur duren.

Interviewer: Noteer naam, leeftijd, alleen/paar en aantal jaren dat men al in de wijk woont.

A. Algemeen (15 min)

1. Kunt u kort aangeven waarom u voor het wonen in een woongroep voor ouderen hebben gekozen? (Interviewer niet noemen, maar denk bijv. aan zingeving, langer zelfstandig wonen, veiligheid, sociale contacten, steun en zorg verlenen)
2. Vanuit welke levensfase bent u hier gekomen?
3. Waarom heeft u juist voor deze woongroep gekozen?
4. Heeft u veel contact onderling? (vraag om beschrijving).
5. Heeft u veel contact met mensen (bijv. familie, vrienden) buiten de woongroep?
6. Heeft u veel contact met buurtbewoners?

B. Tevredenheid bewoners (15 min)

7. Hoe tevreden bent u over deze woongroep? (vraag om rapportcijfer en korte toelichting).
8. Wat zijn positieve punten, wat zijn negatieve punten?
9. Hoe tevreden bent u over:
 - c. Contacten met medebewoners
 - d. Gemeenschappelijke activiteiten
 - e. De samenstelling van de woongroep
10. Wat is nog meer van invloed op uw tevredenheid?
11. Is uw tevredenheid veranderd in de loop der jaren, zo ja, waarom?

C. Zorgpositie (30 min)

12. Kunt u aangeven of u zelf wel eens behoefte hebt aan zorg, en zo ja of het dan gaat om:
 - a. Interne mantelzorg (door bewoners eigen woongroep)
 - b. Externe mantelzorg (door familie, vrienden)
 - c. Professionele zorg
13. Verleent u zelf wel eens mantelzorg aan een andere bewoner?
14. Waar ligt de grens precies, met andere woorden: in welke gevallen kiest u voor interne mantelzorg, voor externe mantelzorg of professionele zorg?
15. Zijn de grenzen duidelijk tussen a., b. en c.?
16. Zijn er wel eens problemen op het gebied van:
 - a. het vragen van zorg
 - b. het bieden van zorg
 - c. het ontvangen van zorg?
17. Hebben bewoners de groep moeten verlaten wegens gezondheidsproblemen i.v.m. leeftijd? (bijv. dementie)
18. Wat was uw verwachting over zorg toen u bij de woongroep kwam?
19. Welke gevolgen verwacht u van de WMO als het gaat om zorg?

D. Toekomstperspectief (10 min)

20. Hoe ziet u de toekomst bij deze woongroep?
21. Welke veranderingen verwacht u de komende jaren:
 - a. In het algemeen
 - b. Ten aanzien van zorg

Dit waren mijn vragen, hartelijk dank voor uw medewerking!

Colofon

Opdrachtgever	Federatie Gemeenschappelijk Wonen (FGW)
Financier	Ministerie VWS, Ministerie VROM, Stichting Sluyterman van Loo
Auteurs	Dr. H.A.M. Jansen (FGW), dr. M.M.J. Stavenuiter (Verwey-Jonker), drs. A.J.A. Dijkhuis (FGW), drs. M.C. van Dongen (Verwey-Jonker), ir. J.M.. van Tricht (FGW). Met medewerking van dr. C.H. Koetsiers (FGW), W.G. Kromwijk MSM (FGW) en C. Limburg (Ver- wey-Jonker) en D.J. Varkevisser (FGW)
Omslag	Grafital, Valkenswaard
Foto omslag	Peter Bakker
Uitgave	Verwey-Jonker Instituut Kromme Nieuwegracht 6 3512 HG Utrecht telefoon 030-2300799 telefax 030-2300683 e-mail secr@verwey-jonker.nl website www.verwey-jonker.nl

De publicatie

De publicatie kan gedownload en/of besteld worden via de website:

<http://www.verwey-jonker.nl>. en ook op de website van de FGW:

www.gemeenschappelijkwonen.nl

Behalve via de website kunt u producten bestellen door te mailen naar verwey-jonker@adrepak.nl of faxen naar 070-359 07 01, onder vermelding van de titel van de publicatie, uw naam, factuuradres en afleveradres.

ISBN 9789-058-3029-91

© Verwey-Jonker Instituut en Federatie Gemeenschappelijk Wonen, Utrecht 2008.

Het auteursrecht van deze publicatie berust bij het Verwey-Jonker Instituut en de Federatie Gemeenschappelijk Wonen.

Gedeeltelijke overname van teksten is toegestaan, mits daarbij de bron wordt vermeld.

The copyright of this publication rests with the Verwey-Jonker Institute and the Federatie Gemeenschappelijk Wonen.

Partial reproduction is allowed, on condition that the source is mentioned.